

TAMPEREEN YLIOPISTO

Antti Järvi

PUOLUSTUS ON PETTÄNYT

Maskuliinisuus, suomalaisuus ja eurooppalaisuus

Veronica Pimenoffin romaanissa *C*.

Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma
Tampere 2007

Tampereen yliopisto
Taideaineiden laitos
JÄRVI, ANTTI: Puolustus on pettänyt. Maskuliinisuus, suomalaisuus ja
eurooppalaisuus Veronica Pimenoffin romaanissa *C*.
Pro gradu -tutkielma, 75 s.
Suomen kirjallisuus
Lokakuu 2007

Tutkielmassani tarkastelen maskuliinisuuden, suomalaisuuden ja eurooppalaisuuden suhteita Veronica Pimenoffin romaanissa *C*. Pyrin selvittämään, millaisia merkityksiä nämä kulttuurisesti tuotetut kategoriat romaanissa saavat ja millaisia valta-asetelmiä ne pitävät sisällään.

Päähenkilönsä Kaarlen kautta *C* kuvaa kulttuuristen identiteettien järkkymistä. *C*:n maailmassa kiinteänä pidetty maskuliininen identiteetti on menettänyt vakaan pohjan ja joutunut epäilyn kohteeksi. Patriarkaalinen, hierarkkinen sukupuolijärjestys rakoilee ja kansallista identiteettiä nakertavat sekä globaali markkinatalous että kansainväliset muuttoliikkeet.

Pimenoffin *C* tuo esiin monia diskursiivisia keinoja, joiden avulla perinteistä käsitystä maskuliinisuudesta, suomalaisuudesta ja eurooppalaisuudesta on konstruoitu. Yksi keskeinen strategia on ollut arvottava hierarkia, jossa ns. länsimainen mies on nähty normina ja jossa naiset ja ei-länsimaalaiset on mielletty normista poikkeavina toisina. Toiset poissulkevaa ajattelua havainnollistetaan romaanissa linnoituksen metaforan kautta.

Romaani rakentaa eräänlaista vastakertomusta kansakunnan kertomukselle. Teos purkaa osiin kansallisuuden sukupuolittuneita rakenteita ja tuo kriittisesti esiin niitä diskursseja, joilla kansalaisia ja miehiä on Suomessa kasvatettu. Monet viittaukset Kalevalaan tuovat esiin kansalliseepoksen väkivaltaisen mieskulttuurin ja naisten hegemonisen hallinnan.

C:n analyysissä hyödynnän kulttuurintutkimuksen teoriaa. Tutkielman sisältöön ovat vaikuttaneet Mikko Lehtosen tekstit maskuliinisuuden kulttuurisesta rakentumisesta ja Stuart Hallin tekstit kulttuurisesta identiteetistä.

Tutkielman avainsanoja: maskuliinisuus, suomalaisuus, eurooppalaisuus, kansallinen identiteetti, diskurssi, sukupuoli, toiseus, miestutkimus, kulttuurintutkimus, Kalevala

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Lähtökohdat ja tavoitteet	1
1.2	Veronica Suorasuu	2
1.3	Moninainen ja monimutkainen C	4
1.4	Tutkimuskysymys ja -menetelmä	6
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1	Kansallisuus maskuliinisena projektina	8
2.2	Merkitykselliset diskurssit	9
2.3	Hegemoninen maskuliinisuus	10
2.4	Oikea mieheys, oikea suomalaisuus	12
2.5	Feminiinisyys ja poissulkemisen logiikka	13
2.6	Murtumia maskuliinisuudessa ja kansallisuudessa	15
2.6.1	Modernin subjektin kehityskertomus	15
2.6.2	Häilyvät identiteetit	16
3	SUOMALAISEN MASKULIINISUUDEN KUVA	18
3.1	Kaarle, ”keskimittainen suomalainen mies”	18
3.2	Setä maskuliinisuuden ja suomalaisuuden vartijana	19
3.2.1	Kasvatuksen ideaalit	19
3.2.2	Siljan kritiikki	21
3.3	Isänmaa vieraan maan perspektiivistä	22
3.3.1	Menneen nostalgisointi	22
3.3.2	EU-Suomi ja periferian häpeä	24
3.4	Kaarle Suomen vertauskuvana	25
4	EUROOPPALAISEN MASKULIINISUUDEN KUVA	27
4.1	Uljat vanha Eurooppa	27
4.2	EU miehisen historian jatkeena	29

4.3 Euroopan nykytila	30
4.3.1 Keinotekoinen, suljettu linnoitus	30
4.3.2 Sairashuone Euroopan symbolina	32
4.4 Eurooppalaisen miehen nykytila	33
4.4.1 Raihnainen, rampa Claude	33
4.4.2 Menneisyydestä vapaa Michel	35
5 UUDEN AJAN HAASTEET	38
5.1 Nahkansa luovat naiset	38
5.1.1 Ylivoimainen Silja	38
5.1.2 Kontrollloiva Catherine	41
5.1.3 Nainen ja eläinsymboliikka	43
5.2 Kansainvaellusten uhka	44
5.2.1 Syvänteiden muukalaiset	44
5.2.2 Vallattu nainen	45
5.3 Pääoman valta	46
6 MYYTIT KANSALLISUUDEN PURKAMISESSA	49
6.1 Myyttien kansainvälisyys ja Osiris-taru	49
6.2 ”Torpan tyttö” ja ”Lippulaulu”	50
6.3 Kalevalan uudelleen kirjoittamista	51
6.3.1 Yleistä Kalevalan lainaamisesta	51
6.3.2 Miehuuskoe	52
6.3.3 Naisten hegemoninen hallinta	53
6.3.4 Sammon ryöstö	56
6.3.5 Kaarlen heureuni	57
6.3.6 Viimeinen taisto	60
7 KERRONNAN MURTUMIA	62
7.1 Kertojan strategiat: ironia ja karnevaali	62
7.2 Postmodernin kaikuja	65
8 LOPUKSI	68
LÄHTEET	70

1 Johdanto

1.1 Lähtökohdat ja tavoitteet

Veronica Pimenoffin romaani *C* on runsaudensarvi, mutta kukkien ja hedelmien sijaan se pursuaa vakavia, synkkiä teemoja.

Hyväksikäyttö ja väkivalta tunkeutuvat *C*:n maailmassa kaikille elämänalueille, ja eriarvoisuus kasvaa. Maailmaa paaluttaa rahan mahti. Ihmisen käsitys itsestä on koetuksella yhdenmukaistuvan maailman jyrätessä. Horisonttikin helottaa jylhän pahaenteisenä: työpaikat karkaavat itään ja ekologiset mullistukset muuttavat ihmiselämän ehdot. Länsimaat jäävät kansainvaellusten jalkoihin. Kaiken tämän keskiössä on suomalainen Kaarle, keski-ikää lähentelevä valkoihoinen heteromies, joka on eksyksissä elämänsä kanssa. Tässä työssä lyöttäydyn hänen matkaansa.

Tarkastelen tutkielmassani maskuliinisuuden, suomalaisuuden ja eurooppalaisuuden välisiä suhteita ja sitä kontekstia, jossa identiteetit muotoutuvat ja muuntuvat. Pyrin selvittämään, miten perinteinen maskuliinisuuden malli linkittyy *C*:ssä länsimaisen kulttuurin degeneraatioon ja millaista mieskuvaa romaani rakentaa ja uusintaa.

Tutkimuskohteen ja -aineiston valintaan on ainakin kolme syytä. Veronica Pimenoffin *C* ilmestyi syksyllä 2005, joten teos on tuoretta aineistoa identiteettien tutkimiselle. Toiseksi, Pimenoffin teoksia ei ole juuri tutkittu miestutkimuksen näkökulmasta. Esimerkiksi vuonna 1999 ilmestynyttä *Maa ilman vettä* -romaanin on tarkasteltu narratologisesta (Syrjä 2004), feministisestä ja eettisestä (Säiniö 2002) sekä feministisestä ja postkoloniaalisesta viitekehuksesta (Rantonen 2003). Tämä on ymmärrettävää jo siitäkin syystä, että Pimenoffin päähenkilöt ovat usein naisia. *C*:n lisäksi keskeinen ja hallitsevassa asemassa oleva miespäähenkilö löytyy maaseudun rakennemuutosta ja sen vaikutuksia kuvaavasta romaanista *Maailman myötä ja vastaan* (1978) sekä itsenäisen Suomen ensimmäisiin vuosiin sijoittuvasta romaanista *Kunniakirja* (1997). *C*:n mieskuva ja tematiikka suorastaan kutsuvat mieskriittiseen luentaan.

Kolmas ja merkittävin syy on romaanin ajankohtainen sisältö, joka puhuttelee omaa kulttuurista identiteettiään pohdiskellevaa nykylukijaa. Romaania vasten on antoisaa peilata perinteisiä suomalaisuutta koskevia käsityksiä. Sukupuoleen ja kansalliseen identiteettiin liittyviä kysymyksiä on viimeisen vuosikymmenen aikana tarkasteltu kirjallisuudentutkimuksessa paljon, mutta tutkimus ei ole nähdäkseni menettänyt tarpeellisuuttaan. *C* kuvaa esimerkiksi Suomen ja EU:n suhteita tavalla, joka on maamme kirjallisuudessa ainutlaatuinen.

1.2 Veronica Suorasuu

Tuoreimman *Suomen kirjallisuushistorian* kolmannessa osassa *Rintamakirjeistä tietoverkkoihin* Voitto Ruohonen (1999, 278–279) ihmettelee, miksi suomalainen proosa ei 1990-luvulla palannut yhteiskunnallisten ongelmien pariin. Ruohosen mukaan 1980-luvun lopulla käynnistyneiden yhteiskunnallisten ja maailmanpoliittisten muutosten olisi kuvitellut vaikuttavan Suomen kirjallisuuteen enemmän. Ruohonen ei löydä moniakaan merkkejä siitä, että kirjallisuus olisi aktiivisesti vastannut uusien yhteiskunnallisten ongelmien asettamiin haasteisiin. Yksittäisinä esimerkkeinä hän mainitsee Hannu Salaman romaanin *Amos ja saarelaiset* (1987) sekä Vuokko Tolosen romaanin *Tampereen ilmasto* (1997).

Luetteloä voisi täydentää Veronica Pimenoffilla, joka on jo monen vuosikymmenen ajan käsitellyt teoksissaan ajankohtaisia yhteiskunnallisia aiheita. Pimenoffia on pidetty suomalaisen aateromaanin edustajana, ja hänen tuotantaan on kutsuttu sekä hengeltään että tapahtuma-ympäristöltään poikkeuksellisen eurooppalaiseksi. Pimenoffin teoksissa liikutaan monien kulttuurien vaikutusalueella ja tutustutaan monista maailmankolkista kotoisin oleviin henkilöihin. (Ks. Tuominen 1984; Tallimäki 1995; Soikkeli 1999; Vihanto 2005.)

Laajaan perspektiiviin lienee vaikuttanut kirjailijan oma tausta ja kokemus. Pimenoff syntyi ja vietti nuoruutensa Helsingissä, väitteli filosofian tohtoriksi antropologiasta Hampurin yliopistossa, valmistui lääkäriksi Berliinin yliopistosta ja erikoistui sittemmin psykiatriksi. Suurimman osan urastaan hän on tehnyt Pohjois-Karjalassa. Pimenoff on aktiivinen yhteiskunnallinen vaikuttaja muutenkin kuin teostensa kautta. Hän on

toiminut pitkään muun muassa Euroopan Neuvoston kidutuksen vastaisessa komiteassa. Hän on myös Suomen johtavia transsukupuolisuuden asiantuntijoita.

Kirjallisen debyyttinsä Pimenoff teki nuorena lukiolaisena *Ryhmä 65* -antologiassa (1965, 93–126). Pimenoff sai heti kirjallisen ihmelapsen maineen, jota siivitti tieto kirjeenvaihdosta Henry Millerin kanssa. Antologian omaelämäkerrallisia aineksia sisältävä proosateksti kertoo Ina Veronica -nimisen nuorennaisen kasvukivuista. Teksti puolustaa jokaisen oikeutta olla oma itsensä. Esittelyssä Pimenoff (1965, 93) motivoi kirjoittamisensa tavalla, joka ennakoi hänen myöhempää tuotantoaan: ”En voi nimittää mitään kansaa, uskontoa, yhteiskuntaluokkaa tai edes ikäryhmää kokonaan omakseni. [...] Odotan, että vihdoinkin tajuaisin, mitä tapahtui 7.6.1949, jolloin synnyin.”

Pimenoffin tuotannolle on leimallista vimmainen halu ymmärtää maailmaa. Romaanit tarkastelevat yhteiskunnallisia ja moraalisia kysymyksiä rationaalisesta ja varsin ehdottomasta näkökulmasta, joka ei kumartele mihinkään suuntaan. Johanna Vihanto (2005) kutsuukin kirjailijaa osuvasti Veronica Suorasuuksi. Hänen mukaansa Pimenoff on niitä kirjailijoita, jotka eivät kaihda puhua delikaateista aiheista ja joilla on kyky purkaa kaikinainen hurskastelu alkutekijöihinsä, näyttää ihmisen pimeät puolet ja sokeat pisteet armottoman kirkkaassa valossa. – Tämä kyky lienee osasyynä siihen, että Pimenoff on jäänyt suurelle yleisölle melko tuntemattomaksi, vaikkakin hän on ollut Finlandia-palkintoehdokkaana kolme kertaa: romaaneilla *Loistava Helena* (1984), *Risteilijät* (1995) ja *Maa ilman vettä* (1999).

Pekka Tarkka (2000, 142) viittaa Pimenoffin tuotannon kohdalla pohjoismaisen realismin vaikuttajan, tanskalaisen teoreetikon Georg Brandesin teesiin, jonka mukaan kirjallisuuden täytyy nostaa ajankohtaisia ongelmia keskustelun alaiseksi. Tarkan mielestä Pimenoffin tapa käsitellä ajankohtaista aineistoa antaa uskoa kaunokirjallisuuden merkitykseen aikansa tulkkina.

Suna Vuori (2005) näkee, että Pimenoffin romaanit ”ovat samaan aikaan itseensä sulkeutuneita ja poleemisia, enemmänkin kannanottoja kuin puheenvuoroja tai keskustelunavauksia”. – Määritelmä on sikäli osuva, että maailmanlaajuisista aihepiireistä huolimatta Pimenoffin tuotantoa leimaa jonkinlainen omaperäinen sisäänpäinkääntyneisyys, joka vieraannuttaa teosten maailmasta mutta kutsuu tarkastelemaan romaaneita entistä huolellisemmin.

Näin Pimenoff itse kuvaa teostensa ja maailman välistä suhdetta Kirjailija-lehdessä (Varis 2005, 9):

Ensimmäisissä kirjoissa yrittää saada otetta maailmasta kuvaamalla maailmaa [...]. Sitten tulee vaihe, jolloin haluaa käskeä maailmaa. Nyt se on ohi. En ollenkaan käske vaan ennemminkin havainnoin ja tutkiskelen maailmaa ja teen omia ehdotelmiani siitä. [...] Teen maailmasta riippumatta oman maailmani ja päästän sen liikkeelle.

1.3 Moninainen ja monimutkainen C

Veronica Pimenoffin vuonna 1999 ilmestynyt *Maa ilman vettä* oli arvostelumenestys. Lehti-arvosteluissa sitä keuhuttiin uljaaksi taideromaaniksi (Tarkka 1999), kirjailijansa jäntevimmäksi romaaniksi (Tuominen 1999) ja vaikuttavaksi kannanotoksi nykymaailman menosta (Säntti 2000, 49).

Kun *C* ilmestyi, arvosteluista paistoi pettymys. Moni kriitikko oli toivonut romaanin olevan parempi kuin se heidän mielestään oli. Suurista päivälehdistä nihkeimmin romaanista kirjoitti Helsingin Sanomat. Pekka Tarkka (2005) totesi, että *C*:ssä on aineksia Euroopan nykytilaa kuvaavaksi romaaniksi, mutta keskityksen puute pilaa sen. Tarkan mukaan teos etenee vailla älyllistä ja esteettistä kontrollia.

Kirjallisen vastaanoton toisella laidalla *C*:n lukemista keuhuttiin seikkailuksi ja itse teosta miellyttäväksi, jos pitää haasteista ja lankojen yhteen solmimisesta (Kurikka 2005). Teosta kutsuttiin myös eurooppalaista traditiota henkiväksi, oppineeksi aateromaaniksi (Vihanto 2005).

Arvosteluista voi päätellä, että kritikoilla on ollut kiire. Niistä löytyy melko paljon epämääräisyyksiä ja selviä asiavirheitäkin. Kokemuksen rintaäänellä voin myöntää, ettei 480-sivuisen, viitteitä rönsyilevän ja kaikkea juonellisuutta välttelevän teoksen lukeminen käy nopeasti.

C:n alaotsikko on ”kudelma”. Pimenoff itse on määritellyt termin näin: ”Minulle kudelman tarkoittaa sitä, että teos ei ole täyteläisten ihmisten elämän ulkoista ja sisäistä punaista lankaa, kertomusta, jossa ihminen käy laaksoissa ja kukkuloilla tarinoineen, elämänkaarineen” (Varis 2005, 8). Kudelmaan jää myös aukkoja. *C*

sisältää tapahtumia ja motiiveita, joiden tarkoitus ei avaudu helposti. Moni asia jää selittämättä.

Romaani jakaantuu neljään lukuun: ”Cicatrix” (5–162), ”Cross mapping” (163–352), ”Cimetière” (353–471) ja ”Coda” (473–480). Yhteistä sanoille on ajatus jostakin sitovasta – jo *C*:n alkulehdellä lukee fraasi ”*C* – pitää meidät koossa”, mikä viittaa hiilen kykyyn sitoutua itseensä ja muihin alkuaineisiin. *Cicatrix* on lääketieteen termi arvelle, parantuneelle kudonvaurioalueelle, jossa kudon on aluksi korvautunut sidekudoksella. *Cross mapping* viittaa puolestaan strategiaan, jossa kuljetaan vieraalla maalla kotipaikan kartan mukaan ja joka yhdistää kaksi erillistä paikkaa toisiinsa. *Cimetière* on ranskaa ja tarkoittaa hautausmaata. Yksi *C*:n johtoajatuksia on, että kuolema sitoo yhteen menneisyyden ja nykyisyyden, kuolleet ja elävät. *Coda* puolestaan tarkoittaa musiikillisen kokonaisuuden päätöslisäkettä, josta usein löytyy muistumia sävellyksen teemoista. Se sitoo yhteen kokonaisuuden elementtejä.

Romaani rakentuu pääosin pitkien keskustelujen varaan, joita käydään varsinkin suomalaisten serkusten Kaarlen ja Siljan välillä. Teos sijoittuu kokonaan Ranskaan, jossa Kaarle oleilee ilman rahaa ja suunnitelmia. Takana on sekalaisia pätkätöitä historianopettajana ja kesken jääneet yliopisto-opinnot. Pariisissa Kaarle tapaa Siljan, joka on työskennellyt EU:n leivissä Brysselissä, mutta jättänyt sittemmin työpaikkansa ja siirtynyt epämääräisiin bisneksiin laittomien siirtolaisten kanssa. Serkku on omaksunut selkeän toimintamallin: ”Mikä ei miellytä, tuhotaan, mikä miellyttää, poimitaan käyttöön” (*C*, 139). Serkusten elämää varjostaa sama mies, Kaarlen setä ja Siljan eno, joka suvun ainoana rintamamiehenä on terrorisoinut sukua. Kaarle syyttää epäonnistumisistaan setäänsä, joka on ennustanut, ettei hänestä ole mihinkään.

Suomalaisten serkusten lisäksi romaanissa tavataan merkillinen ranskalainen aviopari, Catherine Charpentier ja hänen koomassa makaava aviomiehensä Claude Charpentier. Ranskatar on juuri kirjoittanut bestsellerin avioparin yhteiselämästä ja kuolemaa uhmaavasta rakkaudesta. Kaarle tapaa salaperäisen naisen sattumalta hotellissa ja tekeytyy toimittajaksi. Hän suunnittelee tekevänsä avioparista jutun suomalaiseen aikakauslehteen ja vierailee kolme kertaa pariskunnan ylellisessä kodissa, joka sijaitsee tarkoin vartioidulla alueella. Soppaa hämmentää entisestään

ranskalainen Michel, jonka kanssa Silja tekee epämääräistä yhteistyötä. Kaksikon välit näyttävät olevan romanttiset.

Romaanin alkuasetelma voisi yhtä hyvin olla peräisin dekkarista, mutta Pimenoffin romaani ei ratsasta tapahtumien rikkaudella. *C* alkaa Kaarlen oleskelusta hotellissa ja päättyy oleskeluun Siljan asunnossa. Välissä harhaillaan Pariisin kaduilla, ajetaan autolla Ranskan maaseudulla, vierailaan ihmisten asunnoissa – ja keskustellaan.

1.4 Tutkimuskysymys ja -menetelmä

Tutkielmassani tarkastelen maskuliinisuuden, suomalaisuuden ja eurooppalaisuuden suhteita Veronica Pimenoffin *C*:ssä. Ymmärrän ne kaikki sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuina kategorioina, joilla ei ole mitään pysyvää olemusta saati vakaita määreitä.

Mikko Lehtosen mukaan (2004, 12–13) ihmistieteissä on aiemmin käsitteellistetty kansallisvaltioita säiliön metaforan avulla: kansallisvaltiot on nähty autonomisina, kohtalaisen pysyvinä ja merkityksensä itsestään saavina olioina. Viime vuosina säiliömetaforan rinnalle on noussut suhdekimpun metafora: tämän käsityksen mukaan valtiot eivät ole kaikesta muusta riippumattomia, vaan niiden identiteetti muotoutuu jatkuvassa neuvottelussa toisten kanssa.

Lehtosen metaforat soveltuvat kuvaamaan myös sitä, miten maskuliinisuutta ja eurooppalaisuutta on aikojen saatossa käsitteellistetty ja miten niitä tarkastellaan tänä päivänä. Maskuliinisuus ja eurooppalaisuus on pitkään nähty kiinteinä ja muista riippumattomina entiteetteinä, peräti itsestään selvinä sellaisina. Vaikka niitäkin on sittemmin alettu käsitteellistää suhdekimppuina, säiliön metaforalla on vankka sija ihmisten ajattelussa.

Sekä kansakuntaa että Eurooppaa ovat rakentaneet pääasiassa miehet. Taustalla on vaikuttanut valistuksen projekti, yksilön oman tahdon ja järjen nostaminen toiminnan lähtökohdaksi. Järki on mielletty miesten ominaisuudeksi. Sillä on oikeutettu naisten ja niin kutsuttujen ei-länsimaalaisten alistaminen.

Tutkielmassani tarkastelen, miten Veronica Pimenoffin romaani representoi näitä suhteita, mitä paineita identiteetteihin kohdistuu ja miten romaani kyseenalaistaa

maskuliinista ylivaltaa. Kyse on etenkin mieskuvan tutkimisesta, siitä, miten Kaarlen maskuliininen identiteetti rakentuu ja millaiseen verkostoon se romaanissa kiinnittyy. Samalla tulen eritelleeksi naiskuva, mikä on tarpeen jo siitäkin syystä, että kerronta suodattuu *C:ssä* Kaarlen läpi.

Tutkielman ote on kulttuurintutkimuksellinen. Välineitä on napattu maskuliinisuuden tutkimuksesta, jälkistrukturalismista ja postkoloniaalisesta tutkimuksesta. Sisältöön ovat vaikuttaneet varsinkin Mikko Lehtosen tekstit maskuliinisuudesta ja sen kulttuurisesta rakentumisesta sekä Stuart Hallin tekstit kulttuurisesta identiteetistä.

Allekirjoitan Richard Dyerin (1993, 141) ajatuksen, että joskus on hyödyllistä kääntää katse pois alistettujen ja marginaalisten ryhmien representaatioista ja tarkastella, miten normina pidettyä valkoista länsimaalaista miestä on kuvattu taideteoksissa. Dyerin tapaan myös totean, ettei motiivini liity syyllisyyteen tai inhoon, jota tuntisin valkoisena länsimaalaisena miehenä. Pikemminkin motiiveitani selittää kiinnostus suomalaisen naisen kirjoittamaan romaaniin, jossa mies kriiseineen asetetaan keskiöön mutta joka poikkeaa huomattavasti 1990-luvulla ja sen jälkeen ilmestyneestä, miehen tilaa luotaavasta mieskirjallisuudesta (ks. Ojajärvi 2006, 8–9).

Luvussa 2 esittelen teoreettisen viitekehyksen ja sen keskeiset työkalut. Luvussa 3 tarkastelen maskuliinisuuden ja suomalaisuuden suhteita ja luvussa 4 laajennan näkökulman eurooppalaisuuteen ja toiset poissulkevaan ajatteluun. Luvussa 5 käsitellen asioita ja ilmiöitä, jotka ravistelevat *C:ssä* perinteistä maskuliinisuuden mallia, ja luvussa 6 keskityn intertekstuaalisiin viitteisiin, jotka tukevat romaanin teemoja. Kiinnitän huomiota varsinkin moniin *Kalevala*-lainauksiin. Luvussa 7 pohdin lyhyesti maskuliinisuuden, jälkimodernin ja kerronnan suhteita, ja luku 8 on omistettu johtopäätöksille. *C:stä* voisi lukea esiin monenlaisia asioita. Tässä tutkielmassa on kyse yhdestä tulkinnasta – yhdestä mahdollisesta romaanin, lukijan ja kontekstin kohtaamisesta.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Kansallisuus maskuliinisena projektina

Tutkielmani lähtee siitä käsityksestä, että kansalliset identiteetit ja kansallisuuden rakenteet ovat sukupuolittuneita. Kansallisuuden ja maskuliinisuuden liitto on alusta asti toiminut niin, että naisille on miesten suunnittelemissa rakennelmissa jäänyt vain varsin marginaalinen ja kansakuntaa tukeva rooli. Kansallisuudet ovatkin olleet miesten kirjoittamia kertomuksia miehistä ja miehille. (Ks. Nagel 2005, 397–413.)

Myös Suomessa kansakunnan rakentaminen on ollut pitkälti maskuliininen projekti, jossa naisille on jätetty toissijainen rooli. Esimerkiksi J. V. Snellman kehitti 1800-luvulla oppiaan, jonka mukaan miehet olivat valtion välittömiä kansalaisia ja naiset väliillisiä. Naisilla oli merkitystä lähinnä lasten kasvattajina. (Mäkelä 1989, 135.)

Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen (2002, 12) muistuttavat, ettei suomalaisuus olekaan mitään viatonta ja väritöntä taustapaperia, jonka päälle omaa elämää piirretään, vaan se on pitkän historian omaava moderni konstruktio, josta on muodostunut kiinteä osa ihmisten ajattelu-, havaitsemis- ja tunnekartastoa. Suomalaisuutta on tuotettu ja vakiinnutettu toiston kautta – monin sukupuolitetuin tavoin. Kansallisuutta tuotetaan yhä symbolein, rituaalein, myytein ja kertomuksin, jotka materialisoituvat käytännöissä. Ajan myötä ja esimerkiksi koulujärjestelmän myötävaikutuksella kansallisuuden kertomukset vakiintuvat ja luonnollistuvat. Ne toimivat sukupolvesta toiseen kuuluvuuden jäsentämisen välineinä.

Kansallisuuden representaatioissa naiset ovat toimijuuden sijaan saaneet symbolisen arvon, muun muassa ikoneina kuten Suomi-neito, joka symboloi kansakunnan suojelun tarvetta. Kahtiajaon voi karkeasti ottaen esittää niin, että miehet ovat saaneet näissä representaatioissa edustaa modernia, progressiivisesti kehittyvää kansaa ja naiset kansan menneisyyttä, jatkuvuutta sekä sisäistä olemusta. (Ks. Gordon – Komulainen – Lempiäinen 2002, 13–14; Gordon 2002, 39–41.)

Kansallisuus ei rakennu pelkästään erojen kautta, vaan sitä voi pitää yhtenä keinona rakentaa yhteisyyttä erojen päälle, peitellä eroja. Stuart Hall (1999, 54) kehottaakin

tarkastelemaan kansallisia kulttuureja perustavina diskursiivisina keinoina, jotka esittävät eron yhtenäisyydeksi tai identiteetiksi. Hallin mukaan kansallisia kulttuureja läpäisee joukko sisäisiä jakoja ja eroja, jotka yhdentyvät kulttuurisen vallan eri muotojen käytön kautta.

2.2 Merkitykselliset diskurssit

Mikä häpeä! Miten kamalan noloa! Ilta-Sanomien kansi tuskaili tiistaina 8. toukokuuta 2007, kuinka Suomen euroviisuedustajan Hanna Pakarisen kansainvälinen tiedotustilaisuus ”meni penkin alle”. Lehti julisti suurin kirjaimin, että ”Hannan surkea englannin taito nolotti”. Otsikosta voi hyvin päätellä, että tämän tutkielman tekoaikana Suomessa vietettiin Euroviisujen vuoksi varsin herkkää aikaa. Polttopisteessä oli – ei enempää ja vähempää kuin – kansallinen kunnia. Sadan miljoonan tv-katsojan piti saada Suomesta kuva edistyksellisenä, kauniina ja ”läntisen sivistyksen” piiriin kuuluvana maana.

Tilanne ei ollut uusi. Suomessa on perinteisesti oltu huolissaan maan valtaväestön oletetusta junttiudesta ja siitä kansainvälisestä mielikuvasta, joka maastamme muodostuu. Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska (1999, 155) pitävät yhtenä syynä tähän huoleen Suomen geopoliittista asemaa, joka sodanjälkeisinä vuosina on ollut kansainvälisen yleisön silmissä epäselvä. Suomen kielen, kulttuurin ja biologisen perinnön on ajateltu viittaavan enemmän Aasian kuin Länsi-Euroopan suuntaan. (Ks. myös Turunen 1998, 22–24.)

Edellä mainitun Ilta-Sanomien otsikon takaa voikin jäljittää jo vuosisatoja vanhan huolen kehittymättömästä kansasta, josta pitäisi muokata sivistynyt eurooppalainen kansakunta. Huonomuuspuheen taustalla ovat muun muassa J. V. Snellmanin lehtikirjoitukset, joiden mukaan suomalaiset pystyvät ainoastaan jäljittelemään ruotsalaisten korkeampaa sivistystä (ks. Rantanen 1997, 181–185). Kyseessä on yksi monista diskursseista, jotka ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi miellämme suomalaisuuden. Tänäkin päivänä arjessa vaikuttavat diskurssit, joita fennomaanit 1800-luvulla tietoisesti tuottivat ja vakiinnuttivat.

Diskursseilla on tuotettu ja uusinnettu sekä maskuliinisuuteen, suomalaisuuteen että eurooppalaisuuteen liittyviä merkityksiä. Näitä merkityksiä Pimenoffin *C* tulkintani mukaan purkaa. Diskurssilla tarkoitan yhteisiin uskomuksiin perustuvaa puhe-, kirjoitus- ja ajattelutapaa, jonka kautta todellisuutta koetaan ja jäsennetään (ks. esim. Koskela – Rojola 1997, 163–166). Se on tapa representoida vaikka suomalaisuutta ja sen suhdetta Eurooppaan tai suomalaisten suhteita isänmaahan.

Michel Foucault'n jalanjäljillä Hall (1999, 98) huomauttaa, että kun jostain aiheesta esitetään lausumia jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Toisin sanoen diskurssi myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää. – Diskursseilla onkin todellisia seurauksia ja vaikutuksia. Ne tuottavat kohteistaan merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin. (Hall 1999, 105.)

2.3 Hegemoninen maskuliinisuus

Näkökulmani sukupuoleen on konstruktivinen. Maskuliinisuus ei toteudu minään biologisena kohtalona, vaan sitä kautta, että miehet identifioivat itsensä kulttuurissa kulloinkin käypiin maskuliinisuuden malleihin. Maskuliinisuus on sosiaalinen konstruktio, kulttuurisesti tuotettu ja sellaisena siis jatkuvan muutoksen alainen. (Lehtonen 1995, 28–29.)

Maskuliinisuuden rakennelma vaikuttaa vakaalta. Syy tähän löytyy hegemonisesta maskuliinisuudesta, jolla tarkoitetaan maskuliinisuutta, jolle muut maskuliinisuudet ja feminiinisyydet ovat alisteisia. Käsitteen lanseerasivat tutkijat Tim Carrigan, R. W. Connell ja John Lee (Jokinen 2003, 12).

Mikko Lehtosen (1995, 32–33) mukaan termin voi ymmärtää usealla toistaan täydentävällä tavalla. Ensinnäkin termi viittaa miesten hallitsevaan asemaan suhteessa naisiin. Toiseksi se viittaa siihen, ettei maskuliinisuus ole yksi ja kaikille miehille yhteinen. On olemassa monia maskuliinisuuksia, joista jotkut samastetaan ”oikeaan maskuliinisuuteen”. Erottelusta ja arvottamisesta muodostuu sosiaalisten suhteiden rakenne, jossa eri maskuliinisuudet järjestyvät hierarkkisesti. Kolmanneksi termi vihjaa, ettei valta-asema suhteessa naisiin ja alistettuihin maskuliinisuuksiin ole

luonnollinen, vaan hegemonisen maskuliinisuuden on yhä uudelleen voitettava asemansa joko pakottamalla tai suostuttelemalla.

Lasse Koskela ja Lea Rojola (1997, 159) täydentävät hegemonisen maskuliinisuuden merkitystä seuraavanlaisesti:

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteessä on tärkeätä se, että sillä viitataan myös alistamisen tapaan. Hegemonia viittaa historialliseen tilanteeseen, niihin olosuhteisiin, joissa valta hankitaan ja pidetään. Hegemonia ei säily itsestään. Se on hierarkkinen järjestys, joka ei perustu ainoastaan voimankäyttöön, vaan myös yhteiskunnallisiin normeihin ja rakenteisiin.

Maskuliinisuuksia tuotetaan yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa rakenteissa, ja hegemonia on rakennettu osaksi patriarkaalista yhteiskunnallista järjestystä. Kulttuurinen katseemme on pitkälti maskulinistisen ideologian suodattama, mikä hankaloittaa vallan ja alistuksen mekanismien näkemistä.

Arto Jokinen (2003, 14–15) korostaa, että ei ole olemassa yhtä ainoaa hegemonisen maskuliinisuuden mallia, vaan kyse on löyhästä muodostelmasta, hegemonisen maskuliinisuuden konfiguraatiosta, johon valta ja mieskeskeinen kulttuuri liittävät erilaisia miehiä ja heidän konstruoimiaan maskuliinisuuksia. Se sisältää tietyissä kulttuurissa keskeiset mieskuvat ja -ideaalit, jotka ovat representaatioita.

Tutkielman aiheeseeni hegemoninen maskuliinisuus liittyy sikäli, että se toimii tiiviissä yhteistyössä perinteisten suomalaisuutta ja eurooppalaisuutta koskevien diskurssien kanssa. Suomessa lauantaiseuralaiset – kuten J. V. Snellman, Zacharias Topelius, J. L. Runeberg ja Elias Lönnrot – ovat muokanneet perustavalla tavalla käsityksiä hegemonisesta maskuliinisuudesta ja suomalaisuudesta. Tätä diskurssien rykelmää voi nähdäkseni kutsua hegemoniseksi suomalaisuudeksi (tai Eurooppaa koskevien diskurssien kohdalla hegemoniseksi eurooppalaisuudeksi), eräänlaiseksi valta-asemassa olevien diskurssien verkostoksi.

Hyödynnän hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä analyysissä. Tarkastelen sen kautta miesten välisiä suhteita ja kuvaa, jonka *C* antaa eurooppalaisen miehen valta-asemasta naisiin ja niin sanottuihin ei-länsimaalaisiin nähden.

2.4 Oikea mieheys, oikea suomalaisuus

Kuten pysyvä ja yhtenäinen suomalaisuus myös hegemoninen maskuliinisuus on kuvitteellinen rakennelma. Maskuliinisuuden vaatimukset täyttää kulttuurissamme heteroseksuaalinen, rationaalinen ja itsensä hillitsevä mies, joka kykenee toistuvasti uusiin työ- ja sukupuolisuorituksiin (Lehtonen 1995, 33). Jorma Sipilä (1994, 22) lisää vaatimukseen fyysisen voimakkuuden ja kyvykkyyden puolustaa itseään ja yhteisöään. Nämä ovat ideaaleja, joihin kukaan ei yllä.

Hegemoninen miehen malli syövytetään miehenalkuihin hitaasti mutta varmasti eri instituutioiden, käytäntöjen ja ihanteiden kautta. Monet näistä ”miesten kouluista” liittyvät samalla kansalaisen kasvattamiseen. (Lehtonen 1995, 95.) Perinteinen esimerkki tällaisesta miesten koulusta on armeija, mutta kirjallinen teoskin voi olla tehokas koulu, kuten Topeliuksen *Maamme kirja* (1875), joka suosittuna oppikirjana välitti lähes 80 vuoden ajan kuvaa Suomesta ja suomalaisuudesta. Anna-Leena Siikalan mielestä (1996, 144) *Maamme kirja* on katekismuksen ja *Raamatun* jälkeen yksi niistä keskeisistä teoksista, jotka ovat muokanneet suomalaisten itsetajuntaa.

Topeliaaninen kansakäsitys on edustanut monille sukupolville todellista, esimerkillistä suomalaisuutta, vaikka topeliaanisessa diskurssissa suomalaisuuden kriteerit ovat vaativia. Kriteereiden taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että suomalaisuus ei ole mikään valmis vaan jatkuvasti työstettävä ominaisuus ja suomalaisiksi esitettyjen hyveiden eteen on tehtävä ahkerasti töitä. (Rantanen 1994, 17–24.)

Topeliaaniset suomalaisuuden vaateet, kuten voimakkuus, uutteruus ja urhoollisuus, muistuttavat hegemonisen maskuliinisuuden vaateita, eikä tämä ole sattumaa. Lehtonen (1995, 95–96) korostaa, että Topeliuksen *Maamme kirjassa* puhuteltu subjekti on leimallisesti maskuliininen subjekti. Oikeana pidetyn suomalaisuuden kriteerit rakentuvat siis maskuliinisille kriteereille. Suomalaisuus määrittyy suhteessa hegemoniseen maskuliinisuuteen. *Maamme kirjan* perintö elää tänäkin päivänä, sillä oppilaita kasvatetaan kouluissa kansalaisuuteen, joka ei määrity sukupuolineutraalisti (ks. Gordon – Lahelma 1998, 251–280).

2.5 Feminiinisyys ja poissulkemisen logiikka

Viime vuosikymmeniin asti maskuliinisuutta koskevat näkemykset ovat olleet varsin yksinkertaisia. Maskuliinisuutta on pidetty feminiinisuuden vastakohtana. Sukupuoli-identiteeteistä on pyritty tekemään selvärajaisia ja vakaita niin, että maskuliinisuus ja feminiinisyys määrittävät toistensa kautta, olemalla sitä, mitä toinen ei ole. (Lehtonen 1995, 25–27.)

Tapaa määrittää sukupuolisuus vastakkaisen sukupuolen kautta voi kutsua muun muassa sukupuolieron ideologiaksi ("the ideology of sexual difference", Segal 1990, 63) tai maskulinistiseksi ideologiaksi (Lehtonen 1995, 26). Siinä maskuliinisuuteen ja feminiinisyyteen liitetään ominaisuuksia, joiden oletetaan kertovan jotain miehistä ja naisista. Maskuliinisuus rakentuu eron kautta, kieltämällä feminiinisuuden itsessään.

Edesmennyt brittiläinen kulttuurintutkija Antony Easthope (1992, 37–40) vertasi maskuliinisen minän mallia linnoitukseen, jonka renessanssin ihmemies Leonardo da Vinci suunnitteli 1500-luvun alussa Piombinon kaupunkia varten. Ympyränmuotoinen linnoitus koostuu kolmesta sisäkkäisestä ja linnoitetusta muurista. Kehien keskellä sijaitsevasta tornista yksi vartija voi liikkumatta valvoa koko linnoitusta, sekä ulko- että sisäpuolta. Easthopen mukaan linnoitus muistuttaa monella tavalla maskuliinista minää, jonka pitää jatkuvasti olla valmis sekä torjumaan ulkoiset hyökkäykset että tukahduttamaan sisäiset petturit säilyttääkseen identiteettinsä. Sisäisillä vihollisilla Easthope tarkoittaa miehen omaa feminiinisyyttä. – Tällaista maskuliinisen minän mallia voi kutsua perinteiseksi ja vallitsevassa asemassa olevaksi.

Kuten Easthope huomauttaa (1992, 39), da Vincin linnoitus muistuttaa englantilaisen filosofin Jeremy Benthamin 1700-luvulla suunnittelemaa Panopticonia, kehämäistä vankilarakennusta, jonka keskipisteestä vartija saattoi vartioida kaikkia vankikoppeja. Rakennelman teki uudelleen tunnetuksi ranskalainen filosofi ja historioitsija Michel Foucault (ks. 2000, 266–312), jonka mielestä modernien yhteiskuntien kurinpitovalta toimii vankilan tavoin.

Foucault'n avustuksella maskuliinista minää koskeva fantasia voidaankin laajentaa kuvaamaan valtiota, joka on kaikennäkevä ja kaikkivoipa. Panoptinen valtio ei valvo

fyysisellä voimalla ja uhkailulla vaan diskursiivisten käytänteiden voimalla. (Koskela – Rojola 1997, 177.)

Vertaukset osoittavat, että maskuliinisuus ja nationalismi toimivat osittain saman kaavan avulla. Lehtosen (1995, 96) mukaan tämä helpottaa niiden yhdistymistä:

Niin kansakunnan kuin miehenkin kohdalla hegemoniset ajatusmallit rakentuvat käsitykselle itsensä varassa olevasta, muista riippumattomasta ja rajojaan vartioivasta subjektista (kansakunnasta, miehestä). Tässä mallissa ”me” tai ”minä” on sisäpuolella, ”muut” taas ulkopuolella.

Vaikka Lehtonen ei tässä yhteydessä asiaa mainitse, myös eurooppalaisuutta on rakennettu toiset poissulkevan ajattelun kautta (ks. Hall 1999, 77–137).

Tällaista valtasuhdetta on kuvattu toiseuden käsitteen avulla. Kyse on suhteesta, jossa joku ymmärretään paitsi erilaiseksi myös toista alemmaksi. Seurauksena on arvottava hierarkia. Esimerkiksi mies on perinteisesti nähty länsimaissa normina ja nainen siitä poikkeavana Toisena. Vastaavasti länttä on pidetty mittatikkuna muun muassa Afrikkaan verrattuna. (Ks. esim. Löytty 2005, 161–189.) Tämä ei tarkoita, että Toinen olisi merkityksetön, päinvastoin. Maskuliinisen minän mallia pohtiessaan Easthope (1992, 40) kyseenalaistaa linnoituksen riippumattomuuden ja huomauttaa, että loppujen lopuksi linnoituksen merkitys riippuu siitä, mitä sen ulkopuolella on ja kuka sitä vastaan hyökkää.

Samaa korostaa Hall (1999, 152–160) kirjoittaessaan, että erot ovat olennainen osa prosessia, jossa merkitykset ja identiteetit muodostuvat. Niiden avulla määritellään esimerkiksi kansallinen ja yksilöllinen identiteetti. Hallin mukaan erilaisuus onkin ambivalenttia: se on kielteisten tuntemusten ja vihamielisyyden aluetta mutta myös välttämätöntä kulttuurin muotoutumiselle, merkitysten tuotannolle ja sosiaalisille identiteeteille.

Olli Löytty (2005, 181–182) muistuttaa, että käsitteenä toiseus yksinkertaistaa suhteita ja tuottaa jäykän kaksinapaisen hahmottamismallin: se ei tavoita sitä kompleksista todellisuutta, jota sen avulla yritetään selittää. Löytty myöntää, että käsitteen avulla on kuitenkin hedelmällistä analysoida valtasuhteita.

Samasta syystä käytän toiseuden käsitettä tutkielmassani, sillä *C* rakentuu vahvasti vastakkainasettelujen varaan. Olennaista on, että nämä vastakohtat ovat ennen kaikkea miespäähenkilön – suomalaisen Kaarlen – tuottamia.

2.6 Murtumia maskuliinisuudessa ja kansallisuudessa

2.6.1 Modernin subjektin kehityskertomus

Yhteiskunnallinen ja humanistinen tutkimus on viime aikoina ollut hyvin kiinnostunut identiteeteistä. Sukupuoli-identiteettien lisäksi on arvioitu uudelleen kulttuurisia identiteettejä ja puhuttu identiteetikriisistä, jossa perinteiset sosiaalista todellisuutta vakauttaneet identiteetit rappeutuvat ja joutuvat antamaan tietä uusille identiteeteille. Prosesin on sanottu sirpaloittavan modernia yksilöä yhtenäisenä subjektina. (Hall 1999, 19.)

Ajatus identiteetikriisistä liittyy myöhäismoderniin keskusteluun suurten kertomusten kuolemasta. Onkin puhuttu postmodernista subjektista, jolla ei ole mitään kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, vaan joka omaksuu moninaisia identiteettejä eri aikoina ja eri paikoissa (Lehtonen 1995, 23).

Selventääkseen identiteetin käsitettä Stuart Hall (1999, 21–23) on erottanut kolme erilaista käsitystä identiteetistä. Hallin jaottelun mukaan postmodernia subjektia edelsivät valistuksen subjekti ja sosiologinen subjekti. Valistuksen subjekti perustui Hallin mukaan käsitykseen ”ihmisistä keskuksen omaavina, täysin yhtenäisinä yksilöinä, jotka oli varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä ja joiden ’keskus’ koostui sisäisestä ytimestä, joka sai alkunsa samalla kun ihminen syntyi, minkä jälkeen se vain ikään kuin kehittyi auki pysyen kuitenkin olemukseltaan samana”. Tämän minän olemuksellinen keskus oli yhtä kuin ihmisen identiteetti. Sen sijaan sosiologinen subjekti heijasti Hallin mukaan jo modernin maailman kasvavaa mutkikkautta. Sen ydin ei ollut autonominen ja itseään kannatteleva, vaan muotoutui suhteessa toisiin, jotka välittivät subjektille tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit. Identiteetti muodostui minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa.

Modernin subjektin kehityskertomus on samalla kertomus siitä, miten kiinteänä pidetty maskuliininen identiteetti on menettänyt vakaan pohjan ja joutunut epäilyn kohteeksi. Valistuksen subjekti perustui käsitykseen ihmisistä yhtenäisinä yksilöinä. Sen keskeinen arkkitehti oli ranskalainen filosofi René Descartes (1596–1659), joka rakensi käsityksen tiedon keskiössä olevasta rationaalisesta, ajattelevasta ja tietoisesta subjektista, ”kartesiolaisesta subjektista”. (Hall 1999, 30–31.)

Kartesiolaiselle subjektille niin luonto, toiset ihmiset kuin omat tunteet ovat objekteja. Valtaan liittyvä aspekti vihjaa, että kyseessä on leimallisesti maskuliininen subjekti. (Lehtonen 1994, 18.)

Laajat yhteiskunnalliset muutosprosessit ovat hajottaneet tuon vakaalla identiteetillä varustetun valistuksen subjektin ja korvanneet sen postmodernien subjektien ”avoimilla, ristiriitaisilla, keskeneräisillä ja pirstoutuneilla identiteeteillä”, kuten Hall (1999, 44) asian ilmaisee (vrt. Kosonen 1996, 181–186). Hall (1999, 29) kuitenkin muistuttaa, että modernin subjektin kehityskertomus yksinkertaistaa asioita. Ei voida sanoa, että identiteetit olivat ennen täysin yhdenmukaisia ja nyt ne ovat täydellisesti hajautuneet.

2.6.2 Häilyvät identiteetit

Kansallisvaltioita ja kansallisuuksia on pitkään pidetty itsestään selvinä asioina, mutta muutaman viime vuosikymmenen aikana ne ovat joutuneet uudelleenarvioinnin kohteiksi. Maailmanlaajuiset muutokset, kuten kylmän sodan päättyminen, talouden globalisaatio ja kansojen muuttoliikkeet, ovat murtaneet perinteisiä käsityksiä kansallisvaltioista ja niiden merkityksestä (vrt. Hobsbawm 1994, 179–209).

Puhumalla globalisaatiosta viitataan niihin muutoksiin, joita maailmantaloudessa on viime vuosikymmenten aikana tapahtunut, eli hyödyke-, pääoma-, teknologia- ja työmarkkinoiden maailmanlaajuiseen yhdentymiseen. Samalla tuo prosessi on merkinnyt kansallisvaltioiden taloudellisen ja poliittisen valta-aseman heikkenemistä. (Alasuutari – Ruuska 1999, 17–18). Lehtosen (1999, 83) mukaan kansakuntia koskevien identiteettien rapautuminen ei voi olla vaikuttamatta maskuliinisiin

identiteetteihin, koska suuri osa maskuliinisuuteen kohdistuvasta säätelystä on tapahtunut puhumalla kansallisista identiteeteistä.

Hall (1999, 53–54) huomauttaa, etteivät modernit kansakunnat ole koskaan olleet niin yhtenäisiä ja ikaikaisia kuin ne ovat asian esittäneet. Kulttuurisia eroja on usein tukahdutettu ja luokka- ja sukupuolieroja peitelty yhtenäisen kansallisen kulttuurin nimissä. Lehtosen mukaan (1999, 81–82) suomalaisetkin ovat homogenisoimisen tuote ja koostuvat muiden muassa savolaisista, pohjalaisista, suomenruotsalaisista, saamelaisista ja somaleista. Niin ikään luokkaeroja on etenkin vuoden 1918 jälkeen paikattu tarjoamalla yhteiskuntaluokille vaihtoehtoinen identifikaation kohde, yhteinen jäsenyys kansakunnan perheessä.

Yksi strategia kansallisten identiteettien yhtenäistämiseksi on ollut niiden esittäminen jonkin perimmäisen ”yhden kansan” kulttuurin ilmauksiksi. Suomessakin elää oletus Suomesta yhtenäiskulttuurina. Hall (1999, 54–55) kirjoittaa:

Kutsumme ihmisille yhteisiä kulttuurisia piirteitä – kieltä, uskontoa, tapoja, traditioita ja kiinnittymistä ”paikkoihin” – termillä ’etnisyys’. Siksi etnisyyttä onkin houkuttelevaa käyttää tällaisella ”perustavalla” tavalla. Käsitys osoittautuu kuitenkin modernissa maailmassa myytiksi. Länsi-Euroopassa ei ole yhtäkään kansakuntaa, joka koostuisi vain yhdestä kansasta, kulttuurista tai etnisyydestä. Kaikki modernit kansakunnat ovat kulttuurisia sekasikiöitä.

Veronica Pimenoffin romaani *C* osoittaa, miten kohtalokkaaksi tällainen myytti on koitunut etenkin länsimaiselle valkoihoiselle (hetero)miehelle, joka on tietoisesti ollut levittämässä yhtenäistä kulttuurista hegemoniaa ja sisäistänyt kansallisen identiteetin kuvitellun yhtenäisyyden.

3 Suomalaisen maskuliinisuuden kuva

3.1 Kaarle, ”keskimittainen suomalainen mies”

Veronica Pimenoffin esikoisteos *Pohjoiset pelit* (1970) kuvasi opiskelijaelämää poliittisesti aktiivisella aikakaudella. Teoksen päähenkilö, juuri ylioppilaaksi tullut Minna Kehä, pohdiskelee elämänsä ehtoja ja sitä, miten kulttuuri määrittelee jo ennalta ihmisen ajatukset: ”Minä riipun kuin sätkynukke kulttuuripiirini sanelemista arvoista, jotka ohjaavat toimintaani, nykivät sinne tänne” (*PP*, 20).

Helsingin Sanomien kritiikissä Pekka Tarkka (1984, 135–140) tulkitsi Pimenoffin esikoista eksistentialismin viitekehysessä. Tarkan mielestä Pimenoff hylkää päättäväisesti pelastusta ja sovitusta, ”essenssiä”, etsivän taiteen. Sen sijaan Pimenoff on Tarkan mukaan herännyt ”eksistenssiin”: *Pohjoiset pelit* esittää tuskallisten vaihtoehtojen maailman ainoana mahdollisuutena.

35 vuotta myöhemmin ilmestyneessä *C:ssä* tulevaisuuden usko ei ole lisääntynyt. Siinä eksistentialistista ahdistusta potee päähenkilö Kaarle, joka maleksii Ranskassa ilman suurempia suunnitelmia. Kaarle on kuin vanhempi ja entistä kyynisempi versio Minna Kehästä, jonka ajattelun taustalla vaikutti vielä jonkinlainen toivo, pyrkimys elää onnellisemmin ja oikeudenmukaisemmin. Kaarle on toivonsa menettänyt. Hän on oppinut mies, mutta hän ei jaksa keskustella yhteiskunnallisista vääryyksistä, saati tehdä jotain muuttaakseen asioiden tilaa. Hän on kiinnostuneempi siitä, mistä saisi seuraavan aterian ja tupakan. Kaarlestä tuntuu kuin menneisyys olisi jo valmiiksi määritellyt hänen kohtalonsa: ”Muistot koversivat ja häpeä poltti” (*C*, 55). Kaarle on opiskellut yliopistossa historiaa, mutta maisterin tutkinto on jo pitkään ollut gradua vaille valmis. Opintojen päälle hän on tehnyt patkätöitä opettajana ja rahoittanut ulkomaanmatkansa töistä saadulla palkalla.

Romaani alkaa pariisilaisesta hotellihuoneesta, jonka sängyllä Kaarle makaa. Kaarle on jo viettänyt muutaman kuukauden Ranskassa, jonne lähtö oli ollut päähänpisto. Hän on kierrellyt päämäärättömänä ympäriinsä, tuhlanut rahansa ja päätenyt

yöpymään hotellihuoneessa, jota ei aio maksaa. Rahaa ei riitä tupakkaan, saati sitten kotimatkaan. Kaarle ei jaksakaan tehdä mitään, mutta ei edes tiedä, mitä haluaisi tehdä:

Halu. Sitä hänellä ei ollut. Hän eli päivästä toiseen. Ei muistanut, milloin olisi vielä halunnut jotain. Tai iloinnut jostakin. [...] Tämä oli jo kuin vanhuutta, kun ei enää odota yllätyksiä. Ei, vanhuutta se ei voinut olla, sillä häneltä puuttuivat muistot. (C, 8.)

C on henkilökeskeinen romaani, jossa Kaarle on läpi romaanin havaintojen keskus. Hän on kiinteä fokalisoija, jonka maailman läpi kerronta suodattuu (ks. Kantokorpi 1990, 141). Fokalisoinnin kiinnittyminen Kaarleen merkitsee sitä, että lukija tutustuu teoksen maailmaan hänen ehdoillaan.

Kaarle ei juuri kuvaile itseään ulkoisesti. Hän toteaa olevansa silmälasipäinen, lihaketon, keskimittainen suomalainen mies, jonka hiukset alkavat harventua. Ulkoisen kuvauksen niukkuus voi olla tietoinen valinta. Näin korostuu Kaarlen rooli näkymättömänä sivustakatsojana, jollainen hän vahvasti kokee olevansa:

Tuijottaessaan nuoria verhon läpi hän tajusi, että juuri näin hän katsoi kaikkea: verhon läpi, ruudun läpi. Muut toimivat, hänelle ei edes tapahtunut. Tulisi edes maailmansota, tönäisisi hänet liikkeelle tai pyyhkäisisi pois. (C, 47.)

3.2 Setä maskuliinisuuden ja suomalaisuuden vartijana

3.2.1 Kasvatuksen idealit

Kaarlen setä on toiminut sodassa kaukopartiomiehenä. Sodan jälkeen hän on koko ajan muistuttanut sukua sankaruudestaan. Koska setä on perheen sisällä ainoa sodan käynyt, hän on saanut ottaa haltuun ”pikkuveljensä maiseman, saunan, mökin, pojan ja koko tämän kesäpäivän ja tulevaisuuden, ja avaruuden ja ikuisuuden kaupan päälle” (C, 51). Setä on lenkkimakkaran ja saunansa ansainnut (C, 55).

Kaarlen mielessä sedästä rakentuu patriarkallinen hirmuvalti, joka terrorisoi ihmisiä läsnäolollaan. Tuskallisia olivat lapsuuden kesät mökillä, jonka setä aina valtasi:

Setä seisoi laiturin päässä ja katseli hänen uintiaan. [...] Sedän katse tunki veden läpi ja läpivalaisi hänen koko kroppansa. – Tuolla tyyliillä ei olisi järviä ylitetty, setä totesi yksikantaan. – Polskiikin niin että iivana kuulee. (C, 148–149.)

Metsässä oleva mökki edustaa tilaa, jossa maskuliinista identiteettiä rakennetaan ja uusinnetaan. Kaarlen maskuliinisuutta testataan erilaisilla kokeilla, ja tuomarina toimii setä. ”Tuolla lailla kun olisi sodassa yskinyt, ryssä olisi ampunut”, setä ärähtää (C, 54). Kun Kaarlelta pääsee ahven karkuun, setä lyö häntä (C, 56).

Setä vertautuu Leonardo da Vincin linnoituksen tai Jeremy Benthamin Panopticonin vartijaan (ks. luku 2.5). Hän näyttäytyy ”oikeanlaisen” mieheyden ja suomalaisuuden vartijana, jonka katse läpäisee kaiken ja tarkkailee herkeämättä sisäisiä ja ulkoisia vihollisia. Hegemonisen aseman on legitimoinut sota: ”Hän otti edelleen vastuun koko Suomen puolustuksesta” (C, 52). ”Setä oli sellainen Suomen leijona, että ei rauhankaan aikana luovuttanut isänmaata nuorelle polvelle” (C, 34).

Ideaalit, joihin setä on Kaarlen mukaan uskonut, muistuttavat niitä hegemonisen maskuliinisuuden ideaaleja, joilla poikia on perinteisesti kasvatettu miehuuteen ja suomalaisuuteen. Topeliaanisessa diskurssissa näitä ideaaleja ovat esimerkiksi uutteruus, kestävyys, karaistuneisuus, kärsivällisyys, sitkeys ja sotakuntoisuus (Lehtonen 1995, 100).

Sedän silmissä Kaarle on epäonnistuja, koska veljenpoika ei ole lapsena menestynyt hiihtokilpailuissa, eikä hän ole osannut veistää kaarnalaivoja. Kaarle oli ”tyhmä poika, ei pystynyt miesten juttuja kuuntelemaan” (C, 14). Eikä Kaarle ollut teini-ikäisenä tiennyt, onko vääpeli vänrikkiä korkeampi sotilasarvo. Sedän mukaan jokainen nainenkin tiesi sen tarkkaan (C, 33). Sedän puheet osoittavat, että kansallinen identiteetti on diskursiivisen vallankäytön tuotosta, samoin maskuliininen identiteetti.

Kommenteissaan setä nojaa kulttuuriseen konstruktion, joka kuulostaa kovin tutulta. Kyseessä on kulttuurinen ihannekuva, jolla suomalaisista pojista on kasvatettu suomalaisia miehiä. Kuten Sipilä (1994, 20–21) sanoo, hegemoniaa rakennetaan sellaisillakin malleilla, jotka ovat ilmiselviä fantasiahahmoja. Malleilla on hintansa. Miehet joutuvat toistuvasti vertailemaan itseään toisiin miehiin. Epäonnistuminen voi vertautua potenssin menetykseen (Brittan 1989, 188).

3.2.2 Siljan kritiikki

Kaarlen setä on samalla Siljan eno. Osittain serkukset puhuvat samasta, osittain eri ihmisestä. Loppujen lopuksi mies onkin konstruktio eri muistoista ja kertomuksista. Silja on tavallaan Kaarlen sedän perillinen. Lapsena hän ihaili enoaan ja sovitti tämän saappaita jalkoihinsa (C, 106). Siljalle eno oli sankari aina siihen asti kunnes selvisi, että eno oli valehdellut.

Siljan mukaan eno oli ampunut sodassa oman miehen, ryöstänyt tämän ja paennut. Silja kertoo tarinasta neljä eri versiota. Ne kaikki loppuvat jäiden lähtemiseen, joka peittää rikoksen. Siljan mukaan eno oli myös huumeriippuvainen. Rikoksensa hän oli tunnustanut Siljan ylioppilasjuhliissa. Morfiinin himossaan setä ”suostutteli ja kerjäsi ja lupasi rahaa, niin, ja kunniamerkinsä” (C, 109). Eno oli myös hyväksikäyttänyt Siljaa tämän ollessa pieni. Paljastuksillaan Silja kyseenalaistaa ja haastaa kokemukset, joita Kaarrella on sedästään. Kaarle reagoi voimakkaasti eikä suostu uskomaan. Hän pyytää, ettei Silja pilkkaisi, tekisi pilaa tai nauraisi (C, 175–177). Kaarlen jopa tekisi mieli lyödä Siljaa (C, 181).

Maskuliinisen identiteetin rakentumisen kannalta Kaarlen reaktiossa lienee kysymys itsesuojelusta. Vaikka Kaarle vihaa setäänsä, tästä on kasvanut maskuliinisuuden ja suomalaisuuden mittatikku. Kaarlen käsitys itsestä on sidottu jatkuvaan vertailuun sedän kanssa. Silja osuu oikeaan todetessaan, että sedän saappaanjälki naamassa on Kaarrella liian pyhä asia (C, 127). ”Haluat säilyttää enon sinä loistavana sankarina, joka saapasteli Suomen omistajana teidän olohuoneessa”, Silja ilkkuu (C, 178). Panokset ovat kovat. Kaarlen maskuliininen identiteetti horjuu jo valmiiksi niin paljon, ettei uusille yllätyksille ole varaa.

Suurimman paljastuksen Silja säästää aivan romaanin loppuun. Hän jättää Kaarrella lehdessä olleen sedän kuolinilmoituksen, jonka mukaan setä on ollut kuolleena jo reilun vuoden ajan. Romaanista ei käy ilmi, miksi Silja ei kerro uutista heti. Hän ehkä haluaa Kaarlen ensin pääsevän irti sedän valtapiiristä – riisua sankarin viitan, jonka avulla hegemoniaa on pidetty yllä.

C:n alkupuolella Kaarlen syyttävä katse kohdistuu setään, mutta myöhemmin, Siljan kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena, se kääntyy oikeastaan sisäänpäin. Kaarle tuntee syyllisyyttä, ettei ole ollut mukana tekemässä historiaa edellisen sukupolven lailla. Kaarlen mukaan aika ei ole suonut hänen sukupolvelleen mitään merkittävää kokemusta:

Setä oli sodassa mukana. Se hiihti ja ampui, pelkäsi ja paleli. Mitä me ollaan tehty? Katsottu telkkarista miten maailma muuttuu! [...] Ei ole verta käsissä, ei. Mutta kun katsoo uutisia, niin kai on selvää, että me olemme toimettomia moraalisia pettäjiä. Me voimme katsoa pois ja koettaa unohtaa. Mutta miten unohtat sen, mitä et ole tehnyt. (C, 415.)

Puhuessaan meistä Kaarlen voi tulkita puhuvan miehistä. Sota ja muut kansakunnan kohtalonvaiheet mielletään perinteisesti miesten alueeksi. Näissä mitteloissa miehet uusintavat maskuliinisuuttaan. Kaarlen mielestä tämän päivän Suomi ei tarjoa tähän enää mahdollisuuksia.

3.3 Isänmaa vieraan maan perspektiivistä

3.3.1 Menneen nostalgisointi

Suomi on muuttunut maailman mukana. Kaarlen kuva Suomesta on menneeseen sidottu, nostalginenkin, vaikka lapsuuden muistot eivät ole erityisen aurinkoisia. Oleskelu ulkomailla korostaa vieraantuneisuutta entisestään. Ei Kaarle tunnista itseään Suomessakaan, sillä hän ei elä ”eilisen tulevaisuudessa vaan huomisen menneisyydessä” (C, 151):

Lapsuuden kesät oli vietetty muinaisena aikana eksoottisessa maassa. Mökillä ei ollut sisävevessä eikä vyöllä kännykkää. [...] Eikä Suomessa ollut ulkomaalaisia eikä pakolaisia, vain suomalaiset keskenään. Oli hiljaista, kun ei vielä ollut ilmaista puheaikaa. [...] He saattoivat vielä uhota, että muuttavat maailman. Kukaan ei enää ennättänyt väittää mitään sellaista, kun oli niin hoppu pysyä muutoksissa mukana, tai puolustautua, kun joku syytti muutosvastarinnasta. (C, 151.)

Bryan S. Turner (1987, 150–151) löytää kulttuurista neljä eri nostalgian ulottuvuutta. Niistä ensimmäinen liittyy ajatukseen taakse jääneestä, menetystä kulta-ajasta, ja

toinen yhteisten arvojen ja moraalien katoamiseen. Kolmas ulottuvuus liittyy yksilön vapauden ja itsenäisyyden menetykseen, ja neljäs luonnollisen ja autenttisen ihmisen häviämiseen. – Edellä olleesta sitaatista löytyy jälkiä kaikista näistä ulottuvuuksista. Siinä korostuvat sosiaalisen eheyden pirstoutuminen, yhteisöllisyyden väistyminen jonkin uuden tieltä ja ajatus ikuisesti menetystä kultaisesta ajasta. Kaarlen ajatusten taustalla vaikuttaa oletus Suomesta yhtenäiskulttuurina, ikään kuin Suomessa ei olisi ollut kulttuurisia eroja (ks. luku 2.6.2). Viattomuus on mennyttä ulkomaalaisten ja lisääntyvän materian mukana.

Vaikka Kaarle romantisoiki taakse jäänyttä, ”aitoa” Suomea, tämä ei tarkoita, että hän välttämättä haluaisi palata ajassa taaksepäin. Kaarle vaikuttaa kyllä hyväksyneen muutoksen mutta kaipaa tuttuja rooleja, asenteita ja tapoja. Hänen ajatuksissaan muutokseen kohdistuu syyttävä sävy.

Lehtonen (1999, 86–87) selittää miehen mallien pysyvyyttä lainaamalla Raymond Williamsin käyttöön ottamia käsitteitä vallitseva, jäänteellinen ja orastava. Lehtosen mukaan suomalaisessa kulttuurissa on jäänteellisellä mieheydellä edelleen vahva vaikutus. Tällainen mieheys katsoo taaksepäin ja hakee identifioitumiskohteensa Saarijärven Paavon, Sven Tuuvan tai Paavo Nurmen kaltaisilta hahmoilta.

Kaarle on tahtomattaankin omaksunut setänsä arvot ja ihanteet. Ne pohjaavat suurelta osin 1800-luvun kansallisen heräämisen muovaamiin suomalaisuuden määritelmiin, jotka ovat taas vaikuttaneet maskuliinista identiteettiä koskeviin käsityksiin – ennen kaikkea siksi, että kansallishengen viljelyn kohteena oli ensisijaisesti maskuliininen subjekti (ks. luku 2.4). Romaanin lopussa Kaarle jopa myöntää kadehtivansa setää ”kuin Runeberg Stoolia” (C, 475). Jäänteellisen mieheyden mallit näkyvät Kaarlen ajattelussa myös intertekstuaalisten viittausten kautta. Kirjallisuus jos mikä on konstruoinut kuvaa myyttisestä suomalaisuudesta ja uusintanut kansallista identiteettiä. Kaarle viittaa esimerkiksi J. L. Runebergiin ja palaa toistuvasti *Kalevalan* äärelle. Kansalliseeposta voidaan pitää yhtenä niistä keskeisistä teoksista, jotka ovat vaikuttaneet suomalaisuuden maskuliiniseen projektiin (ks. luku 6.3).

Täytyy huomauttaa, että Lehtosen soveltamia vallitsevan ja jäänteenomaisen mieheyden aineksia on käytännössä vaikea erottaa toisistaan, sillä hegemoninen maskuliinisuus nojautuu siihen, miten miehiä on perinteisesti kasvatettu. Voinee sanoa, että jäänteenomaiset ainekset kulkevat elinvoimaisina vallitsevien ainesten seassa.

3.3.2 EU-Suomi ja periferian häpeä

Satu Apon (1998, 105) mukaan nationalistit tarvitsivat Suomessa ”hyvää kansaa” kahteen päätehtävään: maasta oli rakennettava elinkelpoinen ja sivistynyt eurooppalainen kansakunta, ja samalla oli varauduttava itärajan takaiseen uhkaan. Molemmat tehtävät ja niiden tueksi rakennetut diskurssit ovat läsnä myös *C:ssä*, mutta esimerkiksi suomalaisten venäläisviha saa sodanjälkeisen sukupolven perspektiivistä ironisen sävyn: ”Rajantakaista ruokaa suomalainen ei iljennyt syödä” (*C*, 25). ”CCCP, siinäpä ketju joka sai suomalaiset ketjuuntumaan ja pitämään yhtä. Siksi Karjalan soita vieläkin haravoitiin.” (*C*, 389.)

Pitkän linjan projekti, jossa Suomesta on rakennettu sivistynyttä eurooppalaista kansakuntaa, saavutti merkittävän etapin vuonna 1995, kun Suomi liittyi Euroopan unioniin (ks. luku 2.2). EU:hun liittyminen on nähty vastauksena taloudellisen globalisaation tuomiin haasteisiin. Unionista ei Kaarlen ja Siljan mukaan seuraa maalle kuitenkaan mitään hyvää, ja tulevaisuudessa ”Suomi lyyhistyy häviäjänä maaliin” (*C*, 462).

EU-Suomi näyttäytyy hegemonisen suomalaisuuden kannalta lohduttomana paikkana. 2000-luvun Suomessa ihmisiä ei enää kasvateta perimään maat ja ammatit. Lallin perintö elää vain siinä, kun suomalainen viljelijä ampuu EU-tarkastajaa (*C*, 174). Isänmaata palvellaan Euroopassa: ”Taistelut olivat siirtyneet sinne ja niitä käytiin instituutioissa, ja rintamalinjat olivat epäselvät kuin sedän kertomuksissa” (*C*, 348).

Kaarlen suhde Suomeen rakentuu kaksijakoiseksi. Kaarle vähättelee kotimaataan, mutta hän myös samaistuu siihen emotionaalisesti. Hän mieltää itsensä humanistiksi, osalliseksi eurooppalaisesta kulttuuriperinnöstä. Rajamaana Suomi on hänen

mielestään liian kaukana sivistyksen synnyinsijoilta. Kun Kaarle romaanin lopussa miettii Suomeen palaamista, hän pitää keskukselta takaisin rajoille siirtymistä luuserin suuntana (C, 427). Ajatuksista on kaukana kansalliskirjallisuutemme miesten into raivata itselleen tila ja ansaita oma elanto:

Suomen takamaat olivat Kaarlen viimeinen mahdollisuus. Kun ei osannut asettua eurooppalaiseen suurkaupunkiin, niin suon perälle kumminkin. Suomen sosiaaliturva oli suojattava EU:n markkinoilta. [...] Mutta ei hän sen puolesta taistelisi. Hän vain osoittaisi sen tarpeen. (C, 428.)

Toisaalta Kaarle pitää esimerkiksi suomalaista luontoa aitona ja alkuperäisenä Pariisin kulisseeihin verrattuna (C, 19) ja tuntee sinivalkeista ylpeyttä suomalaisten jääkiekkopelaajien NHL-menestyksestä (C, 204).

Kaarlen ajatuksia on kiinnostavaa verrata kahteen erilaiseen diskurssiin, jotka Päivi Rantanen (1997, 200–210) on poiminut Topeliuksen *Maamme kirjasta*. Toisessa Suomi tulee luokitelluksi epäsuotuisalla tavalla: suomalaiset ovat kovan onnen lapsia ja muihin kansoihin verrattuna rahvasta, jolta ei henkistä pääomaa juuri löydy. Tätä Rantanen nimittää aution maan diskurssiksi. *Maamme kirjassa* kuva ankeasta Suomesta törmää Rantasen mukaan paremmuusdiskurssiin, joka korostaa rakkautta omaa isänmaata kohtaan sekä maan vehmautta ja viljavuutta. Tätä Rantanen kutsuu patrioottiseksi paremmuusdiskurssiksi.

Näiden yhteensovittamattomilta vaikuttavien diskurssien voi tulkita vaikuttavan myös Kaarlen ajattelussa. Ne havainnollistuvat luontoa koskevissa ajatuksissa. Kaarlen mielestä seppeleeksi sopii Suomessa kukkia paremmin harmaa jäkäläkyhäelmä (C, 387). Tästä köyhyyttä ja karuutta korostavasta kommentista huolimatta Kaarle kuvaa estottomasti lapsuuden kesäpäivien kauneutta ja kirkkautta.

3.4 Kaarle Suomen vertauskuvana

Veronica Pimenoffin romaaneista löytyy paljon nimisymboliikkaa. Eila Rantonen (2003, 297) on kiinnittänyt huomiota *Maa ilman vettä* -romaanin henkilöahmojen allegorisuuteen, siihen, miten eri nimet viittaavat eri luonteenpiirteisiin. Teoksessa

henkilöt toimivat osittain myös kotimaansa allegoriana. – Näin on myös C:ssä, jossa Kaarle toimii allegoriana Suomelle.

Hegemoniseen suomalaisuuteen kuuluu ajatus Suomesta työtätekevien ihmisten maana. Tämä topeliaaninen kansakuva syntyi sivistyneistön tarpeisiin ja oli keino hallita kansaa ja kannustaa rahvasta tekemään työtä. (Rantanen 1994, 22.) Kaarlea jäytää syyllisyys, koska hän ei kykene täyttämään kunnan kansalaisen vaateita. Epäonnistumisen tunne on ajanut Kaarlen harhailemaan vieraan valtion maaperälle ja kamppailemaan löytääkseen olemiselleen merkitystä. Selässään hän kantaa perinteisiä suomalaisuuden ja maskuliinisuuden malleja, jotka painavat hänen olemustaan alas.

Sekä Kaarlen että Siljan nimen vierasperäiset vastineet alkavat c:llä: Carolus kantaa mukanaan 'vapaan miehen' merkitystä, ja Cecilia viittaa sanaan *caecus*, 'sokea'. Näennäisesti Kaarle onkin vapaa mies vailla sosiaalisia velvoitteita, mutta hänen vapautensa on varsin sidottua. Hän on myös kaukana Kaarle Suuresta, läntisen imperiumin uudistajasta, johon Kaarle itsekin viittaa (C, 36). Kaarlen Euroopanvalloitus on ollut nolompi:

Hän lähti Eurooppaan matkaeväänä suuret luulot itsestään. Hän oli valloittanut Euroopan jo ennen kuin nousi koneeseen. Kun hän kapusi koneesta, Eurooppa olikin vieras ja samalla kertaa umpeenkasvanut ja autio, niin ettei hän löytänyt paikkaa eikä saanut otetta. (C, 431.)

Kaarle toimii C:ssä allegoriana EU-ajan Suomelle. Hän on kuin aina länteen haikaillut Suomi, joka Euroopan ytimeen päästyään onkin eksynyt ja kadottanut kompassinsa.

Lapsuusmuistoissa Kaarlestä käytetään perisuomalaisista nimeä Kalle. Nimen voi tulkita edustavan aitoa suomalaisuutta ennen EU-aikaa, kun taas nimi Kaarle edustaa eurooppalaista kulttuuria, tietynlaista turhamaisuuttakin. Patriarkaalisin suomalaisuuden perintöä Kaarle vaalii rakentaen heiveröistä identiteettiään toiset poissulkevalla ajattelulla (ks. luku 5.2.2). Hän on umpikujassa ja sivustaseuraaja, joka ei kykene saati uskalla tehdä ratkaisuja parempaan.

4 Eurooppalaisen maskuliinisuuden kuva

4.1 Uljas vanha Eurooppa

Kansallisvaltioiden luominen kuuluu modernin ajan merkittäviin projekteihin. Valtioita on pidetty yllä ja vahvistettu monin eri sukupuolitetuin tavoin, jotka esittävät todeksi kansallisuutta. Kulttuurisia identiteettejä tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota usein vain kansallisuuteen, mutta myös Euroopan voi sanoa rakentuneen länsimaisen hegemonisen maskuliinisuuden komennossa. Maanosaa on määrittänyt miesten valta-asema (ks. Herkman – Jokinen – Lehtimäki 1995, 22–23).

Kuten aiemmin on tullut ilmi, kansakunta ei ole vain poliittinen yksikkö, vaan se on myös kulttuurinen representaatiojärjestelmä, joka tuottaa merkityksiä ja rakentaa identiteettejä. Stuart Hallin (1999, 47) mukaan merkitykset sisältyvät tarinoihin, joita kansakunnasta kerrotaan, muistoihin, jotka yhdistävät nykyhetken menneisyyteen, sekä kuviin, joita kansakunnasta konstruoidaan.

Tutkielmassani Eurooppa mielletään Suomen tai Ranskan tyyppiseksi konstruktioksi, jota on rakennettu samanlaisin kertomuksin ja viholliskuvin kuin kansakuntia. Kansallisuuden tavoin Eurooppaa voi pitää yhtenä keinona rakentaa yhteisyyttä erojen päälle. Marjo Kylmänen (1994, 6–7) muistuttaa, että sekä suomalaisuuden että eurooppalaisuuden pohtimiseen liittyy usein oletus kansallisen tai eurooppalaisen identiteetin olemassaolosta ja identiteetin määrittelyyn liittyy joko pyrkimys rakentaa samanlaisuuksia erojen kustannuksella tai korostaa kulttuurisia eroja kielteisessä mielessä.

Molemmista strategioista löytyy C:stä esimerkkejä Euroopan kohdalla. Romaanissa kuvataan, kuinka Euroopan unioni pyrkii rakentamaan yhtenäistä eurooppalaista identiteettiä. Eurooppa itsessään taas on rakentunut toiset poissulkevalle ajattelulle ja ”vieraiden” kulttuurien riistolle.

C ei sijoitu Ranskaan sattumalta. Romaanin teemojen kannalta Ranska ja Pariisi ovat kiinnostavia paikkoja. Ranska lahjoitti maailmalle kansallisvaltion ja kansakunnan, ja se oli mukana rakentamassa yhteistä Eurooppaa. Pariisi taas on siirtomaavallan

keskus, jossa asuu paljon siirtolaisia ja jossa kolonisaation merkit näkyvät ympärillä: Luxorin obeliski sojottaa Place de la Concordella (C, 22), ja kaikilla voitoilla on ”riemukaarensa, kaikilla kenraaleilla valtakatunsa ja aukionsa ja yhdellä lentokenttänsäkin” (C, 43). Kaarlen mukaan Pariisi kertoo valloituksistaan lakkaamatta, kuten setäkin, ja ne ”jotka puhuvat koko ajan, salaavat jotain” (C, 44). Historiallisine muistomerkkeineen Ranska edustaa uljasta vanhaa Eurooppaa, sekä perinteikästä eurooppalaista sivistystä että veristä valloitushistoriaa. Maan nykytilaa tuntuu symboloivan La Défensen bisnesalue: ”Kertoiko asfalttiaukio, että häviöt oli hävitetty ja puolustus pystytetty?” (C, 44).

Romaani pyörittää tiuhaan paitsi Suomeen myös Ranskaan ja Eurooppaan liittyviä kertomuksia ja symboleja. Kaarlen mielestä Suomi poikkeaa joukosta lyhyemmällä historiallaan:

Tuntui varmasti pahalta olla maasta, jolla oli niin paljon historiaa. Se pakotti katsomaan taaksepäin ja suojelemaan menneitä. [...] Suomessa oli helpompi unohtaa. Suomessa poltettiin kokkoja joka vuosi, täällä piti polttaa siltoja. (C, 465.)

Ajallisesti Kaarlen ajatus on tietysti totta. Mutta Kaarlen oma kohtalokin kertoo, että Suomessa kansallinen kulttuuri on yhtä lailla ladattu täyteen merkityksiä.

Romaanissa vilahtelee nimiä, jotka ajoivat Euroopan poliittista yhdistymistä. Ne kaikki ovat miehiä, kuten paneurooppalaisen aatteen isä, kreivi Richard Coudenhove-Kalergi ja Euroopan hiili- ja teräsyhteisön keskeiset perustajat Jean Monnet sekä Robert Schuman. C:ssä esiintyvät myös lähes samannimiset taiteilijat, taidemaalari Claude Monet ja säveltäjä Robert Schumann. – Romaani tuntuu sanovan, että yhtä lailla poliitikot kuin taiteilijat ovat aikaansaaneet Euroopasta alistamisen ja oman hyödyn tavoittelemisen maanosan. Molemmat ovat luoneet Euroopan kertomusta ja tuottaneet merkityksiä.

Länsimaisessa kulttuurissa maskuliinisuus on perinteisesti identifioitunut järkeen ja järjen nimissä miehet ovat pyrkineet vaimentamaan muut äänet. Naisten kokemukset on mielletty vähemmän rationaalisiksi kuin miesten. (Seidler 1989, 14.) Julkisuus on ollut miesten aluetta, kun taas naisten on katsottu kuuluvan yksityisen alueelle.

Kaarlen mielestä Robert Schuman edusti järjen ääntä ja pyrki kontrolloimaan irrationaalisuutta: ”Robert Schuman oli nähnyt Euroopan tulevan hulluksi ja yritti saada sitä järjestykseen” (C, 299). Säveltäjä Schumann taas oli vaimentanut nuoren ja lahjakkaan Clara Josephine Wieckin uran menemällä tämän kanssa naimisiin (C, 291). Soitto loppui, ja lopullisen naulan arkkuun löi EU. Clara Schumann löytyi Saksan 100 markan setelistä, kansakunnan symbolista, kunnes rahayksikkö vaihtui euroon (C, 35).

4.2 EU miehisen historian jatkeena

Kertomus Euroopan unionista liittyy tiiviisti Veronica Pimenoffin romaanin nimeen. C on hiilen kemiallinen merkki ja Euroopan integraatiolle loi pohjan Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (EHTY), joka perustettiin vuonna 1951 Pariisin sopimuksella. Se on yksi EU:n perustamissopimuksista.

EU:n rakentajat ovat etsineet sisältöä yhteiselle eurooppalaiselle identiteetille ”yleiseurooppalaisista” arvoista, yhteisestä historiasta ja kulttuurisesti yhdistävistä tekijöistä. Unionia varten on luotu omia symboleja kuten lippu, hymni ja yhteinen raha. Voikin sanoa, että EU on yrittänyt tuottaa kulttuurisellisesti merkityksellistä yhteisöä samaan tapaan kuin kansakuntia on konstruoitu, yhtenäisyyttä luomalla.

C:ssä unioni näyttäytyy imperialistisen Euroopan viimeisenä linnakkeena, jossa pyritään säilyttämään maailmanjärjestys ennallaan ja jossa vaalitaan ajatusta suurmiesten luomasta yhtenäisestä imperiumista. EU on kuin valtioiden, ja myös miesten, salajuoni säilyttää kansallisuuden ja maskuliinisuuden liitto elinvoimaisena muuta maailmaa vastaan. Suomella tässä projektissa on vain mitätön rooli.

Romaanissa EU:n suurimpana kriitikkona esiintyy Silja, mutta Kaarlekin myöntää lopulta, että Eurooppa vetelee jo viimeisiään:

Ranska ja Englanti eivät uskoneet, että heidän pallinsa koskaan olisivat tyhjä. Vielä vanhat voittajat pärjäsivät dopingilla ja sääntöjen väännöllä, mutta kovin hedelmällisiä he eivät olleet. Toisin oli Intiassa ja Brasiliassa. (C, 462.)

Brysselissä työskennellyt Silja syyttää EU:ta korruptoituneeksi, epädemokraattiseksi ja kaksinaismoralistiseksi paikaksi, jossa ihmiset ajavat ainoastaan omia etujaan. Hän ilkkuu Brysselin edustavan ”parhaita eurooppalaisia perinteitä”, ja viittaa kuningas Leopoldin julmiin toimiin Kongossa (C, 120–121). Silja läksyttää sinisilmäistä Kaarleaa:

Omaa kriisiään Bryssel ei hallitse, ei ryöstelyä, ei röyhkeää ryöväilyä, mutta haikailee muille maille hallitsemaan. Ne mitään kriisinhallintajoukkoja halua, maailmanhallintajoukkoja ne himoitsevat. Pakottavat muun maailman pysymään aloillaan. (C, 295.)

Unionin laajentumisessa on Siljan mukaan kyse vanhasta valloitus suunnitelmasta, oman alueen laajentamisesta ottamalla muita valtaan: ”Sitä ei tarvitse tehdä aseina, kun sen voi tehdä rahalla” (C, 295). Laajentuminen ja sen seurauksena tapahtuva muuttoliike muistuttavat Siljan mielestä sisällissotaa. Tuloksena on hävitettyjä seutuja ja niiltä pakenevia ihmisjoukkoja: ”Kyliä hävitetään, väestöä siirretään, infrastruktuuri tuhoutuu, kaupungit rapistuvat ja laajat alueet autioituvat” (C, 241).

Silja tuo esiin EU:n konstruoidun luonteen. Ilman valtaan liittyvää ulottuvuutta koko rakennelma voisi lässähtää kasaan:

Bryssel ei ole romahtanut. Ei kai siihen uskota, mutta se sopii omien etujen ajamiseen niin kauan kuin jokainen luulee, että muut uskovat, eikä kukaan uskalla nauraa. (C, 297.)

4.3 Euroopan nykytila

4.3.1 Keinotekoinen, suljettu linnoitus

C ei anna mairittelevaa kuvaa Euroopasta. Maanosan tapahtumarikas menneisyys ja EU:n masinoima elvytysyritys vain korostavat Euroopan henkistä jämähtäneisyyttä. Kaarlestani Pariisissa harhailu on kuin kullisseissa kulkisi (C, 19). Ranska tuntuu keinotekoiselta, sillä kaikki on hillittyä, siistiä ja kaakeloitua. Euroopassa ”piti liikkua siivosti, etteivät istutukset tallaudu ja tavarat putoa hyllyiltä” (C, 311). Kaarle

ennustaa eurooppalaisen kulttuurin ylläpitämisen johtavan länsimaisen miehen turmioon:

Pitää yllä eurooppalaista kulttuuria. Jatkaa ja jatkaa. Koristella elämä joillain uusilla taideteoksilla, mutta jatkaa ja jatkaa maanosan hallinnointia, hallintojen yhdenmukaistamista, hallinnon ulottamista kaikille aloille. Se oli valkoisen miehen taakka. Ja se murensi hänet. Tämä entisen kulttuurin jatkuva suorittaminen ja sen tykötarpeiden huoltaminen, säilyttäminen ja säilöminen. (C, 155.)

Huoltaminen, säilyttäminen ja säilöminen vertautuvat kulttuurisen ja maskuliinisen identiteetin uusintamiseen. Miesten on toistuvasti tuotettava käsitys omasta maskuliinisuudestaan (Lehtonen 1995, 32). Kaarlen ajatuksia voi tulkita niin, ettei Eurooppa enää anna tähän rakennusaineita, kun sodat on sodittu ja ruumiillinen työ teetetään muilla.

Myöhäismodernin merkittävistä muutosprosesseista huolimatta Eurooppa nojaa yhä toiset ulkopuolelle sulkevaan ajatteluun. Ari Turunen (1998, 24–25) huomauttaa, että Eurooppa on aina määrittänyt itsensä sen kautta, mitä se ei omasta mielestään ole. Niinpä maanosaa ovat määrittäneet esimerkiksi paimentolaisuus ja islamilainen kulttuuri. Turusen mukaan Euroopasta ei ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää, vaan on olemassa monta Eurooppaa.

C:n taustalla on samankaltainen jälkikoloniaalinen asetelma, joka on tuttu Pimenoffin aiemmista romaaneista. Eurooppalaista kapitalismia ja porvariston hillittyä charmia uhkaa neljäs maailma, kansainvaellusten, siirtolaisten ja rikollisten voimistuva valta. Romaanissa *Risteilijät* (1995) Euroopan vertauskuvana toimi loistoristeilijä, jonka ohjelmoitua matkaa ja sivistynyttä rauhaa uhkasi ajatus pohjakerroksissa matkaavista salamatkustajista. *Maa ilman vettä* -romaanissa neljäs maailma on soluttautunut Eurooppa-linnoituksen sisälle:

Se oli läsnä joka paikassa pakolaiskeskuksissa, asemilla, kaduilla ja peliluolissa, eläinten salakaupassa, lentokentillä, huumekaupassa, aselasteissa ja naisten vaihdossa, lähtemättömästi koko Euroopassa. Ei sitä enää voinut minnekään siirtää. (MIV, 249.)

Ajatus linnoituksesta, jonka ulkopuolelle toinen ajetaan ja jonka ulkopuolella toista pidetään, on *Maa ilman vettä* -romaanissa keskeinen. Se koskee sekä länsimaiden ja muiden maiden että miehen ja naisen välisiä valtasuhteita. (Järvi 2001, 23.)

Neljännän maailman voimat myllertävät C:ssäkin. Niitä paetakseen eurooppalaiset koteloituvat koteihinsa, rakentavat uusia muureja, tilkitsevät rajoja, muokkaavat pakolaissopimuksia ja perustavat Euroopan rajojen ulkopuolelle leirejä kaikille sisään pyrkijöille. ”Ryntäys vain jatkui kovana, vaikka ihmisiä kuoli Eurooppa-linnoituksen vesi- ja vallihautoihin” (C, 310).

4.3.2 Sairashuone Euroopan symbolina

Claude on luonut omaisuutensa suunnittelemalla varakkaille länsimaalaisille erityisiä turvataloja, ”linnoitettuja saarekkeitä maalliseksi asuinsijoiksi” (C, 278). Catherine ja Claude itse asuvat tarkoin vartioidulla, aidatulla asuinalueella. Taloa ympäröi vielä erikseen muuri, jonka ”harjalla oli lasinsiruja ja säännöllisin välein valvontakameran linssi” (C, 58). Kartalta asuinalueen taloja ja katuja ei löydy, ainoastaan ”valkoinen läikkä niin kuin Afrikka ennen” (C, 247).

Aidatun asuinalueen sisällä olevasta Clauden sairashuoneesta muodostuu C:ssä Euroopan vertauskuva. Claude makaa koomassa vanhassa työhuoneessaan, joka on remontoitu steriiliksi kaakelilla ja teräksellä. Tekniikka takaa turvallisuuden, pitää elämää yllä (C, 170).

Tilan kuvauksella luodaan metaforista vastakkainasettelua lännen ja muun maailman välille. Sitä luodaan etenkin puhtauden ja likaisuuden kautta. Sairashuone kiiltää ja välkkyä ”kuin hopea katedraalissa, kankaissa liturgiset värit, vihreä ja valkoinen” (C, 176). Asuinalueen ulkopuolella katuja ”siivottiin harjalla, suovalla, ruiskulla, myrkyllä”, ja ”ken ei tullut suihkussa puhtaaksi, lähti suihkukoneella kotiin” (C, 311). C kirjoittaa esiin läntisen kulttuurin jo pitkään rakentaman etnosentrisen jaon länsimaiseen ja ei-länsimaiseen. Länsimaissa valkoisuuteen on usein samaistettu ominaisuuksia kuten ”universaali” kauneus, puhtaus ja hyvyys ja mustaan ominaisuuksia kuten pahuus ja saastaisuus (Rantonen 1999, 42). Samankaltainen asetelma löytyy *Maa ilman vettä* -romaanista, jossa lännen kylmyys ja steriiliys korostuu Portugalissa olevan

kuolinhuoneiston valkeudessa ja valkoisissa lakanoissa. Valkoisuudesta tulee ilottoman kulttuurin ja estetiikan metafora. (Rantonen 2003, 286.)

Kaarlen silmissä Clauden potilashuone näyttäytyy temppeleinä, jossa ”kuolema oli pysäyttänyt elämän ja elämä pidätteli kuolemaa” ja jossa ”pysähtyneisyyttä valvottiin yötä päivää monella mittarilla” (C, 165–166). Siljan mukaan ”koko pieni yhdyskunta on rakennettu pyrkimykselle säilyttää se, mikä saaliinhimosta on hankittu” (C, 242). Euroopasta metaforisesti piirtyvä kuva on lohduon. Clauden linnoitusta voi katsoa myös Leonardo da Vincin linnoitusta tai Jeremy Benthamin Panopticonia vasten (ks. luku 2.5). Keskustornin on korvannut valvontakameran linssi, joka tarkkailee ulko- ja sisäpuolella lymyäviä vihollisia. Linnoitus eristää muusta maailmasta, mutta sisällä ruumis näivettyy.

Tiukoista turvatoimista huolimatta Clauden asuinalueen rauha on jo uhattuna. Silja saa hankittua kartan alueen maanalaisesta käytäväverkostosta ja suunnittelee sinne operaatiota Michelin kanssa.

4.4 Eurooppalaisen miehen nykytila

4.4.1 Raihnainen, rampa Claude

Länsimainen kulttuuri on pitkään samastettu miehiseen tietoon ja älyyn. Modernin subjektin rakentumisen on katsottu alkaneen valistuksen ajasta, jolloin luotiin käsitys tietoisuudella, toimintakykyisyydellä ja järjellä varustetusta yhtenäisestä yksilöstä (ks. luku 2.6.1). Tällainen kartesiolaiseksi, porvarilliseksi tai humanistiseksi kutsuttu yksilötoimijasubjekti on rationaalinen ja autonominen oman elämänsä määrittäjä ja tuottaja, universaali tiedon lähde ja vallan käyttäjä – eli leimallisesti maskuliininen subjekti (Jokinen 2003, 9–10).

Victor Seidler (1994, 14–15) muistuttaa kartesiolaisen dualismin tuomasta taakasta. Kartesiolaisessa ajattelussa ruumis erotetaan mielestä ja siitä tulee osa luontoa. Identiteetti paikannetaan osaksi mieltä, joka takaa ihmisen vapauden ajatella ja muistella. Mielellä on siis käskyvalta ruumiiseen nähden.

Claude asettuu negatiiviseen analogiseen suhteeseen tällaisen kaikkivoipaisen maskuliinisuuden mallin kanssa. Hän on kaikkea muuta kuin itsenäinen oman elämänsä määrittäjä. Järkeen identifioitunut maskuliinisuus on saanut C:ssä kolauksen ja jäljellä on vain ruumis, heijastuspinta, johon muut peilaavat itseään: "Claude ei tiennyt, miten monen ihmisen suunnitelmissa hän oli keskeisellä sijalla maatessaan tarkoin vartioituna linnoitetussa kodissaan" (C, 291).

Catherine asettelee, meikkaa ja parturoi Clauden. Miehen elämä on "rasvausta, voimistelua, suolen toimittamista, syöttämistä, juottamista, kääntämistä ja näyttämistä" (C, 71). Catherinella on valta määrittellä Claude ulkoapäin, myös valta kertoa hänen tarinansa. Tärkeintä näyttää olevan, että mies on edelleen siisti, "potilaspaidan kaikki napit napitettu, sileä paita kunnolla sileissä housuissa, parta ajeltu, hiukset suittu" (C, 30). Siisteys alleviivaa kulttuurin henkistä steriiliyttä. Samalla teos irvailee toiset poissulkevalle ideologialle ja miesten harjoittamalle luonnon kieltämiselle:

Puhdas kulttuuri ympäröi hänet. Tekniikka oli vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. Kaikki sopi vapaan eurooppalaisen miehen arvolle. Mikään vieras elämä ei häneen kajoaisi. (C, 278.)

Seidlerin (1994, 17) mukaan miehet kokevat ruumiin uhkaksi, sillä ruumis voi koska tahansa paljastaa heikkouden, joka saattaa maskuliinisuuden vaaraan. Miehuus on koko ajan ansaittava, ja ilman ruumiillista kykenevyyttä maskuliinisuutta on hankala todistaa. Clauden nimi korostaa ruumiillista vajavaisuutta, sillä nimen taustalta löytyy roomalainen keisari Claudius ja latinan sana *claudus*, joka tarkoittaa 'ontuvaa', 'rampaa' ja 'raajarikko'. Kuvaavaa on, että Clauden lepopaikkana toimii hänen entinen työhuoneensa. Työ ja työelämässä pärjääminen ovat keskeisiä maskuliinisuuden mittareita.

Kaarle luo Claudelle ideaalimaskuliinisuuden mitat täyttävän menneisyyden. Kaarle kuvittelee, että Claude on ollut ennen onnettomuutta tarmokas ja määrätietoinen mies, joka "loi uran ja omaisuuden, saavutti arvostusta ja aseman" (C, 280). Sporttisena ja ruskettuneena Claude oli "kaahaillut upealla autolla ja nainut rakastajatartaan nousuveden tyrskyissä" (C, 279).

Fantasioimalla Claudelle miesten miehen menneisyyden Kaarle saa tukea varsin epävakaaalle identiteetilleen. Hän on kerrankin voittaja. Mieskeskeisen kulttuurin alennustila konkretisoituu kohtauksessa, jossa Catherine jättää Kaarlen Clauden kanssa kahdestaan. Kaarle alkaa hekumoida Clauden menneisyyden ja nykyisyyden, ”avuttoman säiesäkin”, erolla. Kyseessä on maskuliinisen kaksinkamppailun irvikuva:

Tämän miehen hoiteluun ei enää tarvittu asetta, ei tähtäystä, ei liipaisinta. Tämä taittui tulessa. [...] Voimaton raukka, Kaarle tuijotti uhriaan ja koki oman ylivoimaisuutensa. [...] Hämärän leyhäyttäessä tuoksut tajuntaan Kaarle tunsi äkkiä elävänsä. Pitkästä aikaa elämä ei ollut laimeaa eikä tunne haaleaa. Hänessäkin kyti intohimo, joka tunki esiin. (C, 281.)

Maskuliinisuudet järjestyvät hierarkkisesti miesten keskinäisessä kamppailussa. Hegemonisen maskuliinisuuden hallitseva asema perustuu alistamiseen ja sivuuttamiseen. (Jokinen 2003, 16–17.) Kaarle, jota hänen oma setänsä on läpi elämän nöyryyttänyt, saa vihdoinkin olla niskan päällä.

4.4.2 Menneisyydestä vapaa Michel

Kaarle tapaa Michelin talossa, jossa asuu laittomia siirtolaisia. Mies on ranskalainen mutta viettää aikaansa siirtolaisten ja Siljan seurassa. Kaarle kilpailee Michelin kanssa Siljan huomiosta samaan tapaan kuin Clauden kanssa Catherinesta.

Michel on romaanin arvoituksellisin hahmo, ”jonkinmoinen biokemisti”, joka tutkii joukkohautojen DNA-näytteitä (C, 215). Parhailaan Michel tekee tutkimusta, joka auttaa yhdistämään Espanjan sisällissodan uhrin elossa oleviin omaisiin. Hän on kiinnostunut uhreista, niistä verkostoista, joita kuolleet muodostavat. Hänen mukaansa koko Eurooppa pysyy kasassa kuolleiden avulla. (C, 224.)

Michel on tuhon esteetikko. Hän näkee kauneutta syyskuun 11. päivän terrori-iskuissa (C, 226) ja pitää järkeenkäypinä tuttavansa suunnitelmia maailman viiniviljelysten tuhoamiseksi (C, 441–443). Hän uskoo länsimaita vastaan kohdistuneiden hyökkäysten olevan oikeutettuja.

Vaikka Michelissä on maailmanlopun manaajan elkeitä, hänestä muodostuu C:ssä tasapainoinen kuva. Michel ei kanna menneisyyden painolastia. Hän ei ole ottanut mitään annettuna.

C:ssä rinnastuvat Kaarlen ja Michelin lapsuudenkokemukset. Michel ei ole tuntenut isäänsä. Lapsena hän nieli äitinsä kertoman tarinan, jonka mukaan hänen isänsä kuoli sankarina Algerian sodassa. Myöhemmin Michel ymmärsi äidin valehdelleen. Samalla hän pääsi sankarivainajan painolastista. Siinä missä Kaarlen elämää ovat aina varjostaneet sedän ja tämän sukupolven saavutukset, Michel on voinut kuvitella isänsä seikkailut ja sittemmin unohtaa ne.

Poikana Michel kuvitteli, että hänen isänsä oli poikakirjoista tuttu sankarihahmo, joka seikkaili Afrikassa (C, 327). Myöhemmin Michel luki Frantz Fanonia ja ymmärsi, kuinka liikaista sotaa Ranska oli käynyt. Hän etsi isäänsä tekijöiden joukosta, mutta ei löytänyt tekijöitä, vain uhreja. Michel on onnellinen, ettei hänen isäänsä koskaan löydetty: ”Isä täytti kaikki toiveeni. Hän oli aina sellainen kuin halusin.” (C, 406.)

Michel on vapaa myös kansallisuuden taakasta. Hän viettää aikansa ulkomaalaisten kanssa ja kritisoi perinteisiä läntisiä ajatusmalleja. Hän uskoo cross mappingiin ja soveltaa sitä arkiarjittelussaan. Termi tarkoittaa yksinkertaisimmillaan strategiaa, jossa kuljetaan vieraalla maalla kotipaikan kartta mukanaan. Strategian hyödyllisyyttä julistaa myös Silja. Kyseenalaistamalla kartan erityisyyden Michel purkaa kansallista identiteettiä, sillä topografia on keskeinen kansallisen identiteetin muokkausväline. Kartta rajaa maantieteellisen kokonaisuuden, johon ihmiset voivat samastua. Se on toiminnan, vaikuttamisen ja vallan väline. (Ks. Turunen 1998, 17–20.)

Symbolisemmalla tasolla cross mappingissa on kyse muistoista, ajatuksista ja kokemuksista, joita ihminen kantaa mukanaan. Romaanin loppupuolella Kaarlen mieleen juolahtaa roomalaisen runoilijan Horacen viisaus, jonka mukaan paikan vaihtaminen ei välttämättä tarkoita tunteiden vaihtumista. Vaikka paikka vaihtuu, ihminen kantaa aina sisintä mukanaan. (C, 450.)

Osa hegemonisen maskuliinisuuden tragediaa on tunteiden kieltäminen. Tunteet eivät nauti arvostusta rationaalisuutta ja tehokkuutta korostavassa maskuliinisuuden mallissa. Seidlerin (1994, 210) mukaan seurauksena on yhteyden menettäminen

omaa itseensä. Tunteet määritellään joksikin Toiseksi oman itsen ulkopuolelle, ja ne kielletään tiedon lähteenä. Michel pystyy ilmaisemaan tunteensa, ja Kaarle kadehtii tätä kykyä. Descartesia uhmaten Michel julistaa, että kun Silja on läsnä, ”mieli ja kroppa ovat yhtä” (C, 447). Kaarlekin olisi halunnut ”sellaisen alttiuden, joka saa heittäytymään seurauksista piittaamatta” (C, 448–449).

Maskuliinisuudet järjestyvät hierarkkisesti. C:ssä Claudelle, Kaarlelle ja Michelille annetaan kullekin toisistaan poikkeava asema. Claude täyttää, ainakin Kaarlen mielessä, hegemonisen maskuliinisuuden ideaalit. Kaarle itse edustaa alisteista maskuliinisuutta. Hänen maskuliininen identiteettinsä on syntynyt sorron kautta. Michelin taas voi tulkita edustavan marginalisoitua maskuliinisuutta. Michel on tietoisesti asettunut marginaaliseen positioon suhteessa länsimaisten miesten enemmistön valtavirtaan. (Ks. Jokinen 2003, 17–18.)

C vihjaa tietoisesti vastarinnan olevan tarpeen sodassa perinteisiä maskuliinisuuden malleja vastaan. Seuraavaksi kartoitan, miten naiset ja siirtolaiset nakertavat noita samoja malleja. Kiinnitän huomiota myös siihen, miten globalisoitumista teoksessa kuvataan.

5 Uuden ajan haasteet

5.1 Nahkansa luovat naiset

5.1.1 Ylivoimainen Silja

Siljan siirtolaisystävien talossa Kaarle nukkuu huoneessa, jonka seinällä on peuroja lähteellä esittävä kangas. Kuvassa vallitsee patriarkaalinen rauha: kruunupäinen uros on edessä, ja ”taka-alalla naaraat vaatimattomine sarvineen”. Uroksen korvat ovat ”täynnä viestejä siitä ettei ollut uhkaa”. (*C*, 200.) Kaarlen mielestä kuvassa on kaikki hyvässä järjestyksessä. Muualla *C*:n maailmassa sukupuolijärjestys rakoilee.

Mainitsin jo, että Siljan nimi periytyy Ceciliasta, joka puolestaan viittaa latinan sanaan *caecus*, ’sokea’. Nimen analoginen suhde henkilöhaamoon toteutuu kontrastin kautta (ks. Kantokorpi 1990, 138). Silja on kaikkea muuta kuin sokea, sillä hän vaikuttaa näkevän, tietävän ja hallitsevan kaiken.

Silja on selvää sukua Pimenoffin romaanien vahvoille, ehdottomille naishahmoille. Hänessä on samaa yliveraisuutta kuin *Loistava Helena* -romaanin Helenassa ja samaa kiivasta elämänjanoa kuin *Maa ilman vettä* -romaanin Kristiinassa, joka teoksen alussa kaipaa muutosta rutiininomaiseen, porvarilliseen elämäänsä ja sekaantuu eläinten laittomaan salakuljetukseen. Toisaalta Siljasta tulee mieleen myös jälkimmäisen romaanin mosambikilainen Sofia Elena, joka kuolinvuoteellaan manaa länsimaiden tuhoa. Romaanien naisille on ominaista jonkinlainen säkenöivä julmuus.

Kaarlen ja Siljan hahmot muodostavat *C*:ssä keskinäisen, osin ristiriitaan rakentuvan henkilöanalogian. Kaarle kulkee tulevaan selkä edellä, Silja puskee täyttä höyryä eteenpäin. Kun Kaarle surkuttelee kohtaloaan, Silja toimii. Kaarle ei pysty ostamaan edes omia tupakoita, Silja elättää itsensä – ja selviytyy. Kaksikon keskusteluista muodostuu peli, jossa kilvoitellaan totuudesta. Keskustelut peilaavat muutosta, joka Siljassa on tapahtunut. Muistot yhteisestä lapsuudesta jyrkentävät kontrastia entisestään.

Patriarkaalisessa sukupuolijärjestelmässä maskuliinisuuteen on perinteisesti liitetty sellaisia ominaisuuksia kuin voimakkuus, tehokkuus, aktiivisuus, rationaalisuus ja aggressiivisuus. Feminiinisyyttä on pidetty maskuliinisuuden vastakohtana, ja siihen on liitetty täysin päinvastaisia ominaisuuksia, kuten tunteellisuus, passiivisuus ja epäjärjestys. (Herkman – Jokinen – Lehtimäki 1995, 15.)

Kaarle saa romaanissa monia perinteisesti feminiiniseksi miellettyjä piirteitä. Hän on oikukas, passiivinen ja alistuvainen. Silja puolestaan on rationaalinen, aktiivinen ja aikaansaava.

Keikaus on tapahtunut jo lapsuudessa. Kaarlen muistoissa toistuu kuva, jossa hän leikkii kotinsa lattialla autoilla. Vieressä tollottaa lettipäinen Silja, jota ”ei tarvinnut ottaa leikkiin, koska tytöt eivät leiki autoilla” (C, 88, 237). Muistoa leimaa ärtyneisyys Siljan läsnäolosta. Tyttö sai Kaarlen äidin ihastuneen huomion, tuijotti tyhmän näköisenä ja esti Kaarle leikkimästä vapaasti. Sitten Silja tunkeutui reviiirille ja rupesi leikkimään autoilla.

Siljan lapsuus oli köyhempi kuin Kaarlen. Kaarle muistelee, että serkun ”kuluneissa valkoisissa kengissä oli sivuilla ja päällä monta mustaa murtumaa” (C, 89). Silja asui äitinsä kanssa yksiossa, jossa ei ollut edes kunnan keittokomeroa (C, 423). Kaksikon välille rakentuukin hienoinen luokka-asetelma, jossa Kaarle edustaa pehmeää keskiluokkaista humanismia ja Silja alemmasta luokasta kumpuavaa muutosvoimaa:

Kaarle muisti polvisukat murtuneissa valkeissa kengissä. Ne eivät olleet ajattelijan jalat. Ne polkivat esiin vaatimuksen. (C, 298.)

Lukiossa Silja veti ”arkuutensa vessasta alas” ja alkoi tehdä ”mitä päähän pälkähti” (C, 99). Silja menestyi koulussa, kävi vaihdossa Amerikassa ja teki valokuvaajan töitä kunnes päätyi luomaan uraa EU:ssa. Brysselin-vuosina hänestä kasvoi suvun silmissä sankari, enon arvoisa perillinen, jonka varjoon Kaarle jäi: ”Serkku oli aina ominut autot ja muitten myönteisen huomion” (C, 289). Kaarle oli ”vuositolkulla kuunnellut, kun kaikki ylistivät Siljaa, joka etevyydellään ja tarmokkuudellaan – suomalaista sisua unohtamatta – pärjäsi ulkomailla” (C, 91).

Kaarlelle selviää, että Siljankin sankaruus perustuu valheelle. Serkku on ryhtynyt rikollisiin puuhiin siirtolaisten kanssa. Silja kutsuu itseään hankinta-assistentiksi (C, 122). Hän vaikuttaa olevan mukana timanttien salakuljetuksessa ja välillä myös terroristien toiminnassa. Silja itse kertoo:

Päätin mennä vähän kovemmalle puolelle, vähän loistavammalle, vähän jännittävämmälle, vähän vaarallisemmalle, vähän verisemmälle. Ja EU:ssa hankituilla suhteilla se ei ole konsti eikä mikään. (C, 121.)

Ironista on, että Siljan rikollisuudet kumpuavat kansallisesta perinnöstä. Lapsena Silja imi enonsa jutut itseensä, ne saivat hänet ”ihan hurmioon”. Silja ihaili enonsa sankaruutta kunnes ymmärsi, että tämä olikin ”ollut rohkea vain syyllistyessään likaisiin tekoihin”. Silja alkoi vihata enoaan, koska ”niitä arvoja joita se aina oli kovaäänisesti toittanut ei ollut olemassa eikä ollut koskaan ollutkaan”. Niiden varaan Silja oli rakentanut itseään, mutta eno sai sisäiset rakennelmat murtumaan. (C, 377–379.)

Koska enon markkinoimat arvot lepäävät tukevasti kansallisella maaperällä, voi sanoa, että Silja pettyi myös suomalaisuuteen. Hänestä kasvaakin romaanissa isänmaan petturi ja vihollinen, nationalistiseen ummehtuneisuuteen kyllästynyt Suomi-neito, joka haluaa muokata maailmanjärjestyksen uuteen uskoon. Samalla hänestä tulee uhka hegemoniselle maskuliinisuudelle. Siljassa yhdistyvät sekä kapitalismin että rikollisuuden häikäilemättömyys. Yksi romaanin ajatuksista on, että globaali markkinatalous ja kansainvälinen järjestäytynyt rikollisuus toimivat samalla kaavalla:

Minä avasin Suomen! Ja koko suku ihaili minua, enoa myöten. Tuin Suomen valloittamista. Eihän Suomea enää yritetä valloittaa ase kädessä sisään marssimalla [...]. Suomi valloitetaan taloudellisesti ja hapatuksella tietenkin. Tärkeät osakkeet siirtyvät ulkomaiseen omistukseen. (C, 379).

Kansallisuuden representaatioissa naiset ovat toimijuuden sijaan saaneet kansan menneisyyttä ja jatkuvuutta symboloivan roolin (ks. luku 2.1). Suomalaisuuteen paljon vaikuttaneessa hegeliläis-snellmanilaisessa perhekäsityksessä mies edusti perheen etua kansalaisyhteiskunnassa ja nainen huolehti kodista sekä vastasi lastenkasvatuksesta. Anne Ollilan (1990, 31) mukaan näin nainen suljettiin

kansalaisyhteiskunnan ja valtion ulkopuolelle. ”Nainen ei ollut kelvoinen kulttuurin uudistamiseen”, Ollila kirjoittaa. – Siljasta rakentuu vastavoima tälle käsitykselle. Hän saa aktiivisen toimijan roolin ja pystyy vaikuttamaan kansallisvaltion tulevaisuuteen, kostonenkelin lailla.

Kansallisuuden tuottamista oppikoulun juhlissa tutkinut Katri Komulainen (2002, 147–148) on kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka juhlissa esitetyissä lauluissa ja runoissa moderni tyttö konstruointiin tulevaisuuden myyttiseksi toimijaksi, joka saastutti kansallisen yhteisön ja uhkasi sen jatkuvuutta. Modernin tytön vastapuoli oli viaton maalaistyttö. Komulainen kirjoittaa:

Suomalaisessa kansallisen heräämisen kertomuksessa nuori, heteroseksuaalinen, puhdas ja koskematon, yksinkertaisista ja terveistä oloista lähtevä, kodin piiriin sijoittuva maalaistyttö symboloi suomalaisuuden ikaikaista olemusta ja sen ”tervettä” tilaa.

Siljan nimen voi tulkita viittaavan suomalaisen kirjallisuuden tunnetuimpaan Siljaan, F. E. Sillanpään *Nuorena nukkunut* -romaanin (1931) Silja Salmelukseen. Hahmot muodostavat kiinnostavan analogisen suhteen, sillä Sillanpään Silja on puhtaan suomalaisen tytön symboli ja Pimenoffin Silja kansallisen yhteisön saastuttaja ja sen jatkuvuuden uhkaaja. Huomattava on, että suurelta osin tässä on kysymys Kaarlen mielikuvasta. Kaarle konstruoi kuvaa Siljasta tähän suuntaan.

Siljasta muodostuu jonkinlainen nykyajan nomadi: ”Silja vei joka paikkaan oman maailmansa, omat kehyksensä, oman kävelyalustansa, oman saalistustapansa” (C, 153). Kun Suomi on tuhottu, vuorossa on Eurooppa-linnoituksen avaaminen. Siljan mielestä se on ”merkittävintä mitä täällä tapahtuu” (C, 415).

5.1.2 Kontrolloiva Catherine

Kaarle tapaa jo romaanin alussa ranskalaisen Catherinen, joka on juuri julkaissut bestsellerin hänen ja hänen aviomiehensä Clauden ikuisesta rakkaudesta. Claude makaa kohtalokkaan uintiretken seurauksena koomassa, eikä hänen odoteta enää heräävän. Kaarle eksyy kirjan markkinointitilaisuuteen ja tekeytyy suomalaiseksi toimittajaksi. Huoliteltu ja salaperäinen Catherine vetää Kaarle puoleensa, vaikka

nainen onkin Kaarlen mielestä kuin c-kirjain, ”melkein täydellisen muotoinen, mutta vuoti vähän, turha, ylellinen, monimerkityksellinen ja sijainnin mukaan merkitystään muuttava” (C, 170).

Kaarle suunnittelee valloittavansa Catherinen, mutta lopulta hän epäilee, että nainen haluaa hänestä jotain. Naisesta muodostuu Toinen, joka vetää Kaarle puoleensa, mutta joka hänen pitää torjua (ks. luku 2.5). Kaarle näkee Catherinen silmien pohjalla tukahdutettua himoa (C, 247) ja fantasioi naisesta ”herätäkseen vähän eloon lamaannuksestaan” (C, 252). Kaarle kaipaa naista, mutta toisaalta hän haluaa saada tämän satimeen (C, 62), syöstä suonsilmäkkeeseen (C, 70) ja haavoittaa tahallaan (C, 249). Hän haluaa päästä niskan päälle, saada nainen puhumaan ymmärrettävää kieltä. Raja on kuitenkin vedettävä, linnoituksen rajoja vartioitava:

Catherinen ääni kantoi tuhat viestiä, odotukset ja lupaukset täyttivät huoneen kuin musiikki joka lumosi ja houkutteli, haastoi ja uhkaili. Kaarle halusi vastata kutsuun, vaikka kauhu opetti toista: oli tukahdutettava musiikki tai Catherine, ettei itse tukahtuisi. (C, 248.)

Kaarle kokee feminiinisuuden uhkana identiteetilleen. Maskuliinisen linnakkeen puolustus on jo murtunut, mutta Kaarle edelleen tarkkailee itseään ja valintojaan. Hänen tekisi mieli suklaaleivosta, mutta ”se tuntui liian naiselliselta valinnalta” (C, 58). Sherryn tilaaminen oli virhe, koska sherry ei ollut miesten juoma (C, 37). Naisen keittiöstä, ”naisten ja lasten puolelta”, oli paras poistua nopeasti, etenkin jos siellä vallitsivat ”naisen kotikylän tavat” (C, 202). Eikä omaa pahaoloaan saanut näyttää suvun silmien edessä, piti teeskennellä, ”olla toisenlainen, joku toinen” (C, 106).

Claude oli virheen tehnyt: ”Ei olisi pitänyt antautua naisille ja merelle. Ne ovat tappavan vaarallisia.” (C, 286.) Tuon virheen seurauksena Catherinella on valta Claudeen: ”Catherine määräsi asennot nyt ja kuoleman jälkeen, sängyssä ja arkussa” (C, 86). Hänellä on kontrolli, ja hän nauttii valtakuntansa hallitsemisesta. Catherine myöntää, että Claude oli aiemmin kaikkien palvoma voittaja, mutta nyt tilanne on kääntynyt (C, 72):

En ikinä ole ollut niin energinen ja aikaansaava kuin nykyään. Enkä niin itsevarma! Selvitin puusepät ja maalarit, hankin lääkärit ja hoitajat, siirtelen rahoja! (C, 75.)

Kaarlelle selviää, että Catherine toimintaa motivoi myös kosto. Claude oli ollut rakastajattarensa seurassa sinä päivänä, kun onnettomuus tapahtui. Nyt mies on Catherine armoilla.

5.1.3 Nainen ja eläinsymboliikka

Kaarle vertaa sekä Siljaa että Catherinea eläimiin, etenkin hämähäkkiin. Se toimii romaanissa samantyyppisenä, joskaan ei yhtä ilmeisenä, symbolina kuin sammakko Pimenoffin *Maa ilman vettä* -romaanissa (ks. Järvi 2001; Rantonen 2003, 285–287). Useissa kulttuureissa hämähäkki mielletään symbolieläimenä kielteisesti. Esimerkiksi kristillisenä vertauskuvana hämähäkki on ”paha” vastine ”hyvälle” mehiläiselle. Sillä on ilmaistu syntisiä haluja, jotka imevät veren ihmisestä. (Biedermann 1993, 80.)

Naiset saavat romaanissa hämähäkkimäisiä piirteitä, jotka korostavat ylivertaisuutta ja aloitekykyä miehiin nähden.

Catherine on saalistaja, jonka uros on kahlittu liikkumattomaksi: ”Naaras voisi sivellä sen ruoansulatusnesteellä ja nielaista” (C, 69). Catherine on vaihtanut sukupuolten perinteiset osat: ”Nainen nyki verkkoa ja näppäili säikeitä” (C, 77). Naisella on saalis, eikä se anna ”minkään toisen hämähäkin varastaa sitä” (C, 79). Kaarle miettii:

Jos ei seitistä pääse irti, kuristuu. Hämähäkki kiiruhtaa saaliille ja sylkee syövyttävät sisuslitkunsä sen päälle. Saalis hajoaa hämähäkin ruoaksi jo ennen kuin hämähäkki imee sen sisäänsä. Catherine oli tehnyt sen Claudelle, joka oli pelastunut merestä. (C, 284–285.)

Kaarle määrittelee Siljankin saalistajaksi, joka saattoi ”pukea koiraan seittipukuun ja ruveta syömään sitä jo parittelun aikana” (C, 147). Vertauksissa korostuu myös Siljan nopeus, tarkkanäköisyys ja sopeutuvaisuus (C, 151, 153).

Naarashämähäkit pystyvät muuntautumaan ja mukautumaan maailmaan muutoksiin. Ne kykenevät aikuisenakin jatkamaan nahanluontia (C, 147). Kyse on Kaarlen mielikuvasta: naiset ovat ottaneet ohjat käsiinsä. Kiinnostavaa kyllä, seitin kutominen, maailman luominen, toimii allegoriana myös romaanin kirjoittamiselle (C, 9). Tuloksena on kudelma, kuten C:n alaotsikkokin vihjaa.

5.2 Kansainvaellusten uhka

5.2.1 Syvänteiden muukalaiset

C kuvaa Euroopan linnoituksena, joka puolustautuu siirtolaisten ja kansainvaellusten muodostamaa uhkaa vastaan (ks. luku 4.3). Dualistinen tapa hahmottaa maailmaa kuuluu Kaaralle, jonka kautta kerronta fokalisoituu:

Alhaalla ulkomaalaiset elostelivat, niillä oli varmaan vesipiippukin. Jotain salakuljettajia ja huumekauppiaita kumminkin. Tällaisissa lähiötaloissa niitä piileksi, ja yhteensä niitä oli tuhansia. (C, 309.)

Kansojen muuttoliike uhkaa Euroopan rauhaa, mutta se mullistaa myös ajatuksen kansallisvaltion yhtenäisyydestä, joka on pitkälti patriarkaatin konstruktio.

Stuart Hallin (1999, 77–137) mukaan me ja muut -diskurssin muotoutumiseen on vaikuttanut merkittävästi valistusaika. Se tuotti kielen, jolla moderniteetti määritettiin ensimmäisen kerran. Valistuksen diskurssi ylisti eurooppalaisen yhteiskunnan edistyneisyyttä, saavutuksia, rationaalisuutta ja kehitystä. (Ks. myös Seidler 1994, 15–16.) Hall (1999, 132) kuitenkin korostaa, että muulla maailmalla oli ratkaiseva asema läntisen valistuksen muotoutumisessa. Hän kirjoittaa:

Ilman ”muuta maailmaa” (tai omia sisäisiä ”toisiaan”) länsi ei olisi kyennyt näkemään ja esittämään itseään inhimillisen historian huipuksi. Sivilisaatiota, hienostuneisuutta, moderniteettia ja kehitystä koskevan läntisen diskurssin keskiössä sukeltautui kuitenkin esiin se sama ”toisen” hahmo, joka oli karkotettu käsitteellisen maailman reunoille ja josta oli rakennettu absoluuttinen vastakohta ja negaatio kaikelle lännen edustamalle. ”Toinen” oli moderniteetin ”pimeä” puoli – valistuksen ja moderniteetin unohdettu, tukahdutettu ja kielletty peilikuva.

Pimenoffin romaanissa moderniteetin pimeää puolta symboloivat syvänmeren kalat. Merten syvänteissä, jonne kolonisaatio ei ole yltänyt, oli ”toisenlainen elämä, jumalanseläntakainen, niissä elivät jumalattomat olennot joita kukaan ei hallinnut” (C, 361). Nuo olennot osaavat perustaidot, ”hämätä, ryöstää ja tappaa” (C, 10). Ne ovat ”Jumalaltakin poissa silmistä, poissa mielestä” (C, 11).

Pimeyden kalat kuuluvat Kaarlen unien ja ajatusten maailmaan. Kylmä merenpohja täynnä ”mustia ja piikikkäitä ryövärikaloja” (C, 135) muodostaa kontrastin silotellulle ja pittoreskille Euroopalle, jossa ”soi ikivihreä iskelmä” (C, 311).

Euroopan tukahdutettu puoli tunkeutuu Kaarlen arkeen joka puolelta, myös tv:stä, jossa kerrotaan intiaanipäällikkö Seattlen ajatuksia. ”Valkoinen mies ei tule koskaan olemaan yksin”, Seattle julistaa (C, 316). Pimeä puoli tunkeutuu Kaarlen tajuntaan, vaikka hän yrittää torjua sen ja huonon omantunnon: ”Hän ei tuntenut olevansa syyllinen mihinkään” (C, 241).

5.2.2 Vallattu nainen

Jälkikoloniaalin tutkijat kutsuvat ”valkoiseksi” silmäksi sitä katsomisen tapaa, joka määrittelee ei-länsimaisia kulttuureja alistavasti (Rantonen 1999, 42). Suomalaiset eivät ole olleet suoranaisesti mukana eurooppalaisen kolonisaation aallossa, mutta voidaan kuitenkin sanoa, että olemme omaksuneet länsimaisen katseen esimerkiksi elokuvista ja kirjallisuudesta.

Myös Kaarlella on ”valkoinen” katse. Katsetta vääristää entisestään mustasukkaisuus omasta serkusta, joka ”pelehti kaikkien näitten ulkomaanpellejen kanssa” (C, 215). Kaarlestä Michelkin on pelle, mutta ”kumminkin ranskalainen eikä musta” (C, 408). Siljan tuttavina hän kutsuu halventavilla sanoilla neekeri (C, 92, 196) tai murjaani (C, 125, 127, 133, 134, 380).

Kaarle käyttää monia niistä diskursiivisista strategioista, joita pidetään ominaisina me ja muut -diskurssille (ks. Hall 1999, 122). Kun hän ensimmäisen kerran tapaa Siljan keskellä tummaihoisia miehiä, hän ei oleta, että nämä olisivat Siljan ystäviä vaan työtuttavia. Eleistä, liikkeistä ja vaatetuksesta päätellen hän epäilee heidän olevan muusikoita (C, 92). Stereotyyppinen ajatus vielä toistuu: ”Kaikkihan ne lauloivat tai roikottivat soitinta paksulla mahallaan” (C, 198).

Kyse on idealisoimisesta, stereotypiasta, jonka mukaan ei-länsimaalaiset ovat musikaalisia ja ilmaisevat tunteitaan estottomasti. Stereotypian kääntöpuolena on, että he ovat viattomampia ja lapsellisempia kuin rationaalinen valkoinen mies.

Rantosen (1999, 44) mukaan kolonialismin, rasismin ja seksismin puhetavoille on yhteistä naisten ja muukalaisten lapsellistaminen.

Kaarle liittää muukalaisiin ajatuksia saastuneisuudesta ja likaisuudesta. Hän sanoo Siljalle: ”Sinä olet ihan hullu, niillä voi olla aids, eihän Saharan eteläpuolella paljon muuta olekaan” (C, 128). Kaarle toivoo, että Silja joskus pesisi sohvatyyny, joilla tuttavat ovat hikoilleet (C, 133). Kyse on paitsi ”puhtaan” eurooppalaisen kulttuurin puolustamisesta myös omien pelkojen heijastamisesta muukalaisiin.

Rantonen (1999, 45) huomauttaa, että länsimaiset rotustereotyyppit karkeimmillaan demonisoivat ja eksotisoivat muukalaisen. Jako on sukupuolittunut: muukalaismiehet symboloivat väkivaltaista ja seksuaalista demonisuutta ja muukalaisnaiset eksoottista aistillisuutta. Esimerkiksi siirtomaa-ajan kuvastoissa paikalliset muukalaiset esitettiin usein hirviöinä, jotka edustavat seksuaalista uhkaa valkoiselle naiselle.

Stereotyyppit vaikuttavat myös C:ssä: ”Kaarlen nainen oli vallattu, hänen suomalainen vaaleatukkainen naisensa oli heillä ja vikisi, ja Kaarle oli heikko raukka, kun ei pystynyt sitä estämään” (C, 206). Kaarlea ällöttää mennä maate ”saastaiselle patjalle”, jossa eivät ole olleet ”vain mustat keskenään vaan myös Siljan kanssa” (C, 358). Kaarle pelkää, kun hän nukkuu yksin Siljan asunnossa: ”Jos joku tulisi tänä yönä kun hän oli nukkumassa, se luulisi häntä Siljaksi, tulisi alasti kiimassa ja tappaisi hänet kun huomaisi, että hän oli mies” (C, 356). – Pelkääkö Kaarle elämänsä ja miehuutensa puolesta? Vai heijastuuko hänen ajatuksissaan pelko, että hänet itse onkin vallattu?

5.3 Pääoman valta

C alkaa sanoilla: ”Siinä se oli seinällä. Hinta jota hän ei pystyisi maksamaan.” (C, 7.) Alkusanat viittaavat konkreettisesti siihen, että Kaarlella ei ole varaa maksaa hotellihuonettaan. Sanojen voi myös tulkita tukevan C:n teemaa: Kaarle ei pysty maksamaan hintaa, lunastamaan paikkaansa edellisen sukupolven silmissä. Kaarlen setä ”oli hinnan maksanut” (C, 34).

Monisyistä hegemonisen maskuliinisuuden, suomalaisuuden ja eurooppalaisuuden liittoa horjuttavat C:ssä paitsi sukupuoli ja muuttoliikkeet myös kaupalliset voimat. Kansallinen kulttuurinen identiteetti on liikkeessä, ja ihmistä tuntuu määrittävän kansallisen kulttuurin sijaan pääoma: ”Ei tarvinnut muistaa, kuka oli, kun nimen voi katsoa luottokortista” (C, 7).

Hinta määrittelee ihmisen arvon, mikä käy ilmi esimerkiksi Siljan puheista: ”Enon aikaan riitti että miehellä oli henki, jonka se vei rintamalle heitettäväksi. Sinulla on tänään hinta hukassa, etkä pärjää markkinoilla.” (C, 138.) Koomassa makaava Claude on itsensä menettänyt: ”Kojettien lakkaamaton toiminta ja ihmisten hääräily ylläpitivät tuotetta, jonka parasta ennen -päivämäärä oli aikaa sitten sivuutettu” (C, 166). Raha muuttaa ihmistä: ”Kun tietoisuus ostokyvystä asettuu kaikkiin jäseniin, kulmakarvatkin ovat eri asennossa, kuten myös jalat kengissä” (C, 21).

Myös EU perustuu taloudellisiin liittymiin. Unionin edeltäjiä olivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (EHTY) ja Euroopan talousyhteisö (ETY). Sitten hiili on menettänyt raaka-aineena merkityksensä. Se kuuluu menneeseen maailmaan muuten paitsi säihkyvinä timantteina: ”Ennen timantilla raavittiin vinyylistä lemmenlurituksia, nyt naiset koristelivat itsensä veritimantein, kun meni oikein lujaa” (C, 162).

Markkinatalouden ylivaltaa nauttii Yhdysvallat, joka tavaroiden ja trendien lisäksi tuottaa ihmisten kokemukset. Kaarle toteaa, että he ”kaikki elivät jonkinlaisessa Amerikan etäpesäkkeessä” (C, 99). Yhdysvallat muokkaa identiteettejä ja kiihdyttää kulttuurista homogenisoitumista: ”Pellenasussa Ronald McDonald valtasi kaikkien kaupunkien keskusaukiot ja pystytti keltaisen ämmän” (C, 360). ”Maailma oli monimuotoinen, mutta suljettiin ketsupiksi ja Coca-Colaksi, kun se piti sisäistää” (C, 405).

Romaanin nimi C viittaa paitsi hiileen myös Coca-Colaan, juomaan jota myydään reilussa 200 maassa ja jonka kuljetukseen ”kaikkien maailman teiden ja katujen” on sovelluttava:

Sen puna oli liikenteessä merkittävämpi kuin Punaisen Ristin tai Puolikuun ja neste verta virvoittavampaa. Suomikin linkittyi maailmankartalle ruvetessaan cocolanpunaisen joulupukin tukikohdaksi ja kulutusyhteiskunnan raivokkaimman potlach-juhlan navaksi. (C, 287.)

Stuart Hall (1999, 62) huomauttaa, että mitä enemmän globaali kuluttajuus lisääntyy, sitä enemmän identiteetit irtautuvat tietyistä ajankohdista, paikoista, historioista ja traditioista. *C*:ssä irvaillaan, mahtaako vallitseva sukupuolijärjestys silti muuttua:

Coca-Cola huuhteli hellästi ihmisten vatsat ja aivot. Miehet päästivät sen seisten sisuksistaan samalla reviirinsä roiskien, mutta naisten oli painuttava kyykkyyn. Näin imperiumin järjestys pysyi. (*C*, 288–289.)

Kulttuurinen supermarketti on syntynyt. Globaalit yritykset ja markkinasuhteet ajavat reippaasti kansallisuuden yli: hallitusrakennukset, parlamentit ja katedraalit hävisivät ostoskeskuksille (*C*, 349–350). Tämän globalisaation voimistumisen seurauksena kansallinen kulttuurinen identiteetti ei ole yhtä koskematon kuin ennen. Tosin on syytä muistaa, etteivät kansalliset identiteetit ole koskaan olleet niin yhtenäisiä kuin niiden on esitetty olevan.

Yhtenäisyyden illuusiosta ovat hyötäneet ennen kaikkea miehet. *C*:ssä hegemoninen maskuliinisuus, suomalaisuus ja eurooppalaisuus ovat joutuneet hyökkäyksen kohteeksi. Tätä taistelua ei voi voittaa perinteisin sotatoimin.

6 Myytit kansallisuuden purkamisessa

6.1 Myyttien kansainvälisyys ja Osiris-taru

Tarkastelen tässä luvussa niitä myyttisiä aineksia, joita Pimenoffin romaanista löytyy. Myyteillä ei ole teoksessa erityisasemaa, vaan ne näkyvät lähinnä intertekstuaalisina viittauksina. Keskityn keskeisimpiin viittauksiin ja etenkin *Kalevalan* lainaamiseen.

Tulkintani mukaan teos purkaa suurta kansakunnan kertomusta sekä kirjoittamalla uudelleen kansakunnasta kerrottuja tarinoita että osoittamalla kansallisen aineksen kansainvälisyyden. Romaani sitoo tuttuihin tarinoihin yleismaailmallisia tapahtumia ja törmäyttää kansallisia symboleja ulkomaalaisiin. Assimilaatiot tapahtuvat Kaarlen mielessä. Kaarle käyttää tuttuja tarinoita tulkitakseen, mitä ympärillä tapahtuu. Hän etsii ymmärrystä itsestään, yhteyttä menneen ja tämän päivän välillä.

C yhdistää esimerkiksi muinaisegyptiläisen Osiris-myytin muinaissuomalaiseen Lemminkäisen myyttiin, joiden yhteyttä kansanrunouden tutkijat ovat tarkastelleet. Catherine rinnastuu äitijumalatar Isikseen, joka oli vapahtajajumala Osiriksen sisarvaimo. Isis oli kuolematon puoliso ja vankkumaton perheen puolustaja. Osiris-tarussa Isis löytää miehensä ruumiin Niilistä ja kokoaa miehen ruumiinpalaset yhteen. (C, 76–77, 277.)

Koomassa makaava Claude rinnastuu Lemminkäiseen, jonka äiti haravoi joesta (C, 78; *Kalevala*, 15. runo). Molemmissa myyteissä nainen yhdentää elävän ja kuolleen, antaa miehelle uuden elämän. Tämä valta on myös Catherinella. Hän pitää lankoja käsissään ja työstää ”maailmalle omaa versiotaan miehensä elämästä” (C, 196). Catherine tekee miehen uudestaan.

Romaanissa lainataan muinaisegyptiläistä *Kuolleiden kirjaa*, kun Clauden sielu matkaa Kaarlen ajatuksissa Lännen maahan ja vakuuttaa sydämensä puhtautta (C, 278–279). Lainaus ironisoi puhtaan kulttuurin ihannetta ja eurooppalaisen miehen käsitystä omasta syyttömyydestään.

6.2 ”Torpan tyttö” ja ”Lippulaulu”

Zacharias Topeliuksen kirjoittaman *Maamme kirjan* ja Elias Lönnrotin koostaman *Kalevalan* lisäksi yhtenä C:n pohjatekstinä toimii J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinat*. Sekin on teos, joka on muovannut olennaisesti kansallista kulttuurista identiteettiä. C:ssä puretaan yhden sen runon ideologinen sanoma ja rinnastetaan runon sisältö uskonnolliseen fanatismiin.

Kaarle katsoo nukkuvaa serkkuansa ja arvelee, että Silja ”avaisi varmaan sylinsä jokaiselle itsemurhaiskuun lähtevälle”. Kaarlea puistattaa ”perverssin palvonnan” ajatteluinen: ”Kaikkeen musliminaiset sopeutuivat, kun ne lapsesta pitäen opetettiin tuntemaan, että kun palaa muut, mutta armas ei, häntä itken kaipaillen, suruni on suloinen, häntä tuhat vuottakin mä surra mielisin.” (C, 368.)

Kaarle yhdistää ajatuksiinsa uskonnollisesta fundamentalismista säkeitä Runebergin runosta ”Torpan tyttö”. Runo kertoo köyhän torpan tytöstä, joka katselee taistelusta palaavia sotilaita. Hän etsii joukosta rakkaansa kasvoja ja suree, kun ei niitä näe. Tyttö lähtee etsimään miehen ruumista läheiseltä taistelukentältä, mutta ei löydäkään etsimäänsä. Kun selviää, että armas onkin karannut, tyttö haluaa kuolla: ”Tee hauta mulle, äitini, jo päättyy päivät multa; / paennut taistelua on tuo kurja sulho-kulta, / mua muistanut ja itseään ja sua kuullut vaan, / ja veljein toivon pettänyt ja isiensä maan” (Runeberg 1992, 39).

Kaarlen ajatuksissa säkeet kuuluvat musliminaiselle, jonka sulhanen keskittyykin sotimisen sijasta opiskeluun ja työntekoon. Näin Runebergin isänmaanrakkautta ja moraalia nostattava runo asettuukin rinta rinnan uskonnollisen fanatismiin kanssa: kunnon mies ei pakene sotaa, ja sankaruus ansaitaan kuolemalla. Jokainen kansa uhraa omat miehensä ja vaalii sen jälkeen muistoa: ”Tunnet yhdet sankarihaudat, tunnet kaikki. Tunnet yhden tuntemattoman sotilaan, tunnet kaikki.” (C, 389.)

Myytti sankarikuolemasta on keskeinen myös V. A. Koskenniemen sanoittamassa ”Lippulaulussa”, jonka sanomasta Silja muistuttaa (C, 351): ”Sinun puolestas elää ja kuolla on halumme korkehin.”

6.3 Kalevalan uudelleen kirjoittamista

6.3.1 Yleistä Kalevalan lainaamisesta

C:n kerrontaa rikkoo ajoittain kalevalainen kieliaines, joka lainaa säkeitä suoraan *Uudesta Kalevalasta* (1849). Runomitan ja sanaston vuoksi lainaukset erottuvat muusta tekstistä, mutta niiden sisältö tukee romaanin juonta ja tematiikkaa. Kuten edellä jo kävi ilmi, niissä on kyse Kaarlen päänsisäisistä assosiaatioista. C:ssä annetaan lainauksille myös selitys:

Kun ei puhunut ihmisten kanssa, mieleen tuli unohtuneita tekstejä. [...] Joskus tuntui turvalliselta, kun oli jotain sanoja selittämässä mitä tapahtui. (C, 322.)

Kalevala ei tietenkään ole mikä tahansa teksti. Sen kertoo jo *Vanhan Kalevalan* (1835) koko otsikko *Kalevala taikka Vanhoja Karjalan Runoja Suomen kansan muinosista ajoista*. Elias Lönnrot uskoi teoksen kuvaavan historiallisia oloja ja kansallisia merkkimiehiä, jotka vuosisatojen varrella olivat osittain jumalallistuneet. Teos syntyi aikana, jolloin suomalaiset kävivät rauhallista taistelua identiteettinsä puolesta. (Niemi 1980, 61.)

Kalevalasta kehkeytyikin nopeasti suomalaisuuden symboli. Anna-Leena Siikalan (1996, 141) mukaan kansalliset symbolit luodaan sellaisista aineksista, joilla on menneisyyden arvovaltaa ja yhteisöä yhdistävää voimaa. Myytit tarjoavat oivan perustan kansallisen identiteetin rakentamiselle. Kaarle tukeutuu *Kalevalaan* juuri tästä syystä. *Kalevala* tuntuu turvalliselta, koska se on olennainen osa kansallista identiteettiä, eräänlainen myytti kansan alkuperästä. Viittaukset teokseen nousevat alitajunnasta ja hahmottavat Kaarlen kokemaa todellisuutta.

Nurinkurista on, että ajatuksista rakentuu kaikkea muuta kuin mairitteleva kuva *Kalevalasta*. Kaarle oikeastaan purkaa teoksen kansallista identiteettiä luovaa voimaa paljastamalla esimerkiksi niitä naisvihamielisiä asenteita, joita teoksesta löytyy. Eeposta on pidetty korkeakirjallisuuden maskuliinisimpana lajina, sillä eepoksia on kirjoitettu aikana, jolloin lähinnä vain miehillä on ollut mahdollisuus kirjoittaa kirjallisuutta (Jokinen 2000, 70). Tätä maskuliinista ylivaltaa C kirjoittaa näkyväksi.

C:n arvosteluissa *Kalevala*-lainaukset ohitettiin huolimattomasti – jopa virheellisesti. Esimerkiksi Helena Anttonen (2006) kertoo lainausten lähteeksi *Kantelettaren*, ja Johanna Vihanto (2005) kirjoittaa kielen helskyvän paikoin *Kalevalan* tapaan, mutta hän ei mainitse tekstin olevan *Kalevalasta*. Eikä sitä tunnu huomaavan Pekka Tarkkakaan (2005), joka kirjoittaa: ”Ohi vilahtava Lemminkäis-aihe tuo kirjaan alkusointua ja trokeentapaista toistelua”. Todellisuudessa vain pieni osa romaanin viittauksista koskee Lemminkäisen tarinaa.

6.3.2 Miehuuskoe

Romaanin henkilöahmot rinnastuvat *Kalevalan* hahmoihin, mutta viittaussuhteet vaihtelevat kaleidoskoopin tavoin. C:ssä olevat lainaukset pikemminkin peilaavat *Kalevalan* motiiveita ja valta-asetelmia.

Kun Kaarle pohtii Catherinen ja Clauden tapausta, hän mieltää itsensä Väinämöisen asemaan. Silja, Catherine ja Claude rinnastuvat kaikki ammin kuolleeseen tietäjään Antero Vipuseen, jolta Väinämöinen yrittää saada veneen veistoon tarvitsemansa sanat (*Kalevala*, 17. runo).

Kaarle epäilee, että Siljan ja Catherinen välillä on kytkös, josta hän ei tiedä. Hän uskoo Siljan ajaneen hänet Catherinen ja Clauden luo, jotta ”sinne tultuasi, matkan päähän päästyäsi [...]. Isännältä silmä kaiva, emännältä pää murota, sormet koukkuhun koverra, väännä päätä väärällehen!” (C, 401–402.) Väkivaltaiset sanat ovat peräisin Antero Vipusen loitsusta, jolla Vipunen yrittää karkottaa Väinämöistä vatsastaan. Sekä Catherine että Claude rinnastuvat myös suureen tietäjään, jolta Kaarle yrittää painostaa sanoja ulos: ”Ei sanat salahan joua eikä luottehet lovehen.”

Väinämöisen matkassa on kyse miehuuskokeesta. Väinämöinen tarvitsee salaiset sanat veistääkseen veneen ja voittaakseen Pohjan neidon itselleen. Arto Jokisen (2000, 68–70) mukaan *Kalevalan* juoni rakentuu pääosin juuri miessankarien jatkuville ansiotehtäväsarjoille. Niissä on kyse paitsi tietyn objektin tavoittamisesta myös sankarien maskuliinisuuden osoittamisesta ja uusintamisesta. Jokisen mukaan tällaisten miehuuskokeiden avulla yritetään tänäkin päivänä ansaita ja todistaa

kulttuurista maskuliinisuutta. Vaikka Kaarlen tehtävä, ranskalaisen pariskunnan salaisuuksien paljastaminen, ei vaadi fyysistä ponnistelua, Kaarle mieltää hänen maskuliinisen uskottavuutensa olevan pelissä.

Kaarle ei kuitenkaan onnistu missiossaan, mutta C:n lopussa – kun Kaarlelle on jo selvinnyt, että setä on kuollut – hän harkitsee vielä uutta yritystä:

Catherine ja hän voisivat antaa toisilleen merkityksen. [...] Kaarle ymmärsi ettei Catherinea voinut vaatia rakastamaan, mutta hän halusi selvittää, mihin se uskoi ja mitä se toivoi, ja sen hän laittaisi lehteen. (C, 479.)

6.3.3 Naisten hegemoninen hallinta

Viimeisten 20 vuoden aikana *Kalevalasta* on tehty paljon tulkintoja, jotka poikkeavat huomattavasti aiemmista, pääosin miespuolisten tutkijoiden tekemistä tulkinnoista.

Patricia E. Sawinin (1990, 45–65) mukaan kansalliseepoksesta löytyy patriarkaalinen ja naisvihamielinen lukusuositus. Sawin ei syytä misogyniasta kansanrunoja vaan eepoksen koostanutta Lönnrotia, joka Sawinin mielestä käytti kansanrunojen eloisia naishahmoja vain tukemaan ja kehystämään miesten toimintoja *Kalevalassa*. Hänen mukaansa *Kalevala* on esimerkki siitä, miten muotoillaan nationalistista ideologiaa tukevia kielteisiä naiskuvia. Teoksessa naisiin kohdistuva miesten väkivalta esitetään hyväksyttävänä ja sellaisia naisia rangaistaan, jotka eivät suostu alistumaan miesten vallalle. (Ks. myös Jokinen 1999, 163–172.)

Kaarlen ajatuksissa *Kalevalan* miehet rinnastuvat osittain ei-länsimaalaisiin miehiin ja naiset ei-länsimaalaisiin naisiin. Edelliset näyttäytyvät tungettelevina rikollisina, ja jälkimmäiset avuttomina uhreina. Samalla romaani tuo esiin *Kalevalan* väkivaltaisen mieskulttuurin ja purkaa sankarillista käsitystä hegemonisesta suomalaisuudesta.

Siljan tuttavat valtaavat Kaarlen mielestä tilan, ”lensivät kukkoina kujille, sorsivat soimelta hevosen, emännältä pään murottivat” eli rusensivat pään (C, 134). Säkeet on muokattu samaisesta Antero Vipusen loitsusta, jota aiemmin jo käsittelin. Kaarlen mukaan kaduilla saattoi huomata, että naisten ryöstö oli yleistynyt: ”Eivät olleet mistään kotoisin, mutta kaikki kävi kuin tanssi ja kadulla kaikui rallatus: Jos en ole

koiltani korea, su'ultani aivan suuri, mie valitsen varrellani, otan muilla muo'oillani" (C, 134–135). *Kalevalassa* säkeet kuuluvat Lemminkäisen, yhden pääsankarin, suuhun. Kun Lemminkäinen ei onnistu saamaan itselleen Saaren Kyllikkiä, tavoittelemaansa naista, hän ryöstää tämän väkisin.

Feministinen tulkinta on asettanut kyseenalaiseksi *Kalevalan* miesten sankaruuden, joka korostuu tänäkin päivänä esimerkiksi koulujen oppitunneilla ja oppikirjoissa (ks. Palmu 2002, 123–126). Uudelleenarvioinnin kohteena on ollut muiden muassa juuri Lemminkäinen. Jokisen (2000, 99–101) mukaan monet miespuoliset tutkijat ovat ihailleet Lemminkäisen miehuutta ja nähneet henkilöhahmon peräti patriarkalisena miesihanteena. Sen sijaan naiset ovat pitäneet Lemminkäistä väkivaltaisena ja vastuuttomana mammanpoikana. Jokinen itse on samoilla linjoilla kuin naistutkijat, joskin muistuttaa Lemminkäisen tarinan parodisista aineksista, jotka kohdistuvat miehuuden kyseenalaistamiseen.

Myös muut C:n viittaukset *Kalevalaan* tuovat esiin alistavan ja väkivaltaisen asenteen naisia kohtaan. Lainausten lähteenä ovat etupäässä *Kalevalan* runot 22–24, jotka liittyvät Pohjolan häiden viettoon. Runojen 22 ja 23 säkeissä morsianta valmistellaan lähtöön ja hänelle annetaan neuvoja avioelämästä. Runossa 24 sulhasta neuvotaan, miten vaimoa tulee kohdella.

Runoihin viitataan siirtolaisten asuttamassa talossa, jossa Kaarle ja Silja yöpyvät. Afrikasta tullut pikkutyttö Monica rinnastuu Kaarlen ajatuksissa sekä Pohjolan häiden morsiameen Pohjan neitoon että vanhaan kulkuakkaan, joka kertoo elämästään. Tytön tarina on traaginen. Monica on ollut vasta vauva, kun hän on tullut Eurooppaan laivalla yhdessä äitinsä kanssa, joka myös asuu talossa. Matka päättyi satamaan Italiassa. Kun paikalliset viranomaiset vaativat laivaa palaamaan, yksi miehistön jäsenistä sieppasi Monican, roikotti vauvaa reelingin ulkopuolella ja uhkasi pudottaa tämän mereen, jos ihmiset eivät pääsisi laivasta ulos. Monican äiti ei ole vielääkään toipunut painajaisesta, eikä päästä tyttöä ulos talosta.

Kaarle ennakoi, että tytölle on tapahtumassa jotakin merkittävää. Takana on viaton, huoleton ja iloinen aika äidin helmassa (C, 304; *Kalevala*, 22. runo). Lainattu kohta viittaa hunnuttautumiseen, aikuistumiseen, joka tuo huolta. Huoleton aika korostuu toisenkin kerran (C, 317; *Kalevala*, 23. runo), ja sen jälkeen ajatukset synkkenevät.

Kaarle lainaa runoa 23, jossa vanha koditon akka kertoo morsiamelle varoittavan elämäntarinansa. Akka on tehnyt elämässään virheen: arvostellut omaa miestänsä. Tarina opettaa, että vaikka nainen joutuisi orjatöihin, hänen ei pidä olla kiittämätön.

Kaarle rinnastaa Monican ja kulkuakan kohtalon (C, 321). Hän epäilee, että Monica annetaan rahasta pois vaikka sellaiselle, joka ”varikselt on varren saanut”. Samoilla sanoilla akka haukkui nuorempana miestänsä ja totesi, että olisi saanut samanlaisen miehen vaikka luonnontarpeista tekemällä: ”suun kivistä, pään savesta, silmät kuumista sysistä”. *Kalevalassa* akan mies kuulee kritiikin. Kaarle rinnastaa miehen toimet kuvitteelliseen Monican noutajaan:

Annas siitä illan tulla. Kun meni makoamahan, otti vitsan vierehensä,
nahkaruoskan naulaltansa. Ei ketänä muuta varten, vasten vaivaista
Monicaa.

Viimeistä sanaa lukuun ottamatta lainaus on suoraan *Kalevalan* 23. runosta – sana *minua* on korvattu *Monicaa*-sanalla. (Ja toinen *vasten*-sana on muuttunut, ehkä vahingossa, *varten*-sanaksi.) Kaarle ei ole ainoa, joka ennakoi tarinan päättyvän huonosti. Michelin mukaan tyttö kasvaa omalaatuudessa tynnyrissä ja on ”vieläkin purkamaton lasti” (C, 321). Silja puolestaan kutsuu tyttöä aikapommiksi (C, 324).

Kaarle rinnastaa Pohjolan häiden viettoon liittyvät rituaalirunot ja naisten aseman yleisemmälläkin tasolla. Pohtiessaan ihmiskaupan mekanismeja hänen mieleensä tulee *Kalevalan* 24. runo, jossa sulhanen saa neuvoja vaimon kohtelusta. Kaarle ihmettelee, ”miten naiset aina sai suostumaan”:

Laivat oli lastattu naisilla, rekat oli lastattu naisilla. Eikä siinä ahtaajia
tarvittu, itse ne kipusivat kyytiin. Perillä ne jaettiin tällaisiin huoneisiin.
Sänky ja kuva seinällä. [...] Hintaa ei pantu seinälle. Hinta ei kuulunut
naiselle, se selvitettiin toisessa huoneessa. (C, 312.)

Ihmiskauppaan syyllistynyt rikollinen rinnastuu runon 24 ukkoon, joka kertoo omasta elämästään sulhaselle. Ukko kertoo, ettei saanut hyvää puolisoa, vaikka ”lihan ostin, leivät ostin, voit ostin, oluet ostin, kalat ostin kaikenlaiset, särpimet monensukuiset”. Kun ukon vaimo tuli tupaan ja käyttäytyi julkeasti, ukko kuritti tätä: ”Kun kolotin koivun oksan, jo likisti linnuksensa; kun karsin katajan latvan, jo kumarsi kullaksensa; kun

vielä panin pajuilla, jo kapusi kaulahani”. Tarinan nainen rinnastuu ihmiskaupan uhriin, joka saadaan ruotuun kurittamalla.

Sawin (1990, 56) on kiinnittänyt huomiota siihen, että *Kalevalan* miehet suhtautuvat Pohjan neidon kädestä käytävään kosioneuvotteluun puhtaasti taloudellisena toimenpiteenä. Vaimo edustaa työvoimaa, ja sampoä käsittelään morsiamen hintana. Kansalliseepoksemme ajatus naisesta kauppatavarana on lähellä kansainvälistä rikollisuutta ja vallan rakenteita kuvaavan C:n maailmaa.

Kalevalan runoissa 22–24 korostetaan naisen alistuvaisuutta ja kuuliaisuutta. Hyvä kodinemäntä huolehtii aina vieraista (C, 314; *Kalevala*, 23. runo), mutta kun vieras lähtee, nainen ei saa saattaa tätä oven ulkopuolelle, sillä ”tuosta sulho suuttuneisi, kaunosi kamaltuneisi” (C, 322; *Kalevala*, 23. runo).

Sawin (1990, 60) huomauttaa, että todellisten avioitumisriittien kontekstissa näitä rituaalirunoja ei ole laulettu täysin vakavasti. Runoja laulamalla patriarkaalisten kulttuurien naiset surivat avioliitossa synnyinkotinsa ja henkilökohtaiset oikeutensa menettävän tytön kohtaloa. Lönnrotin toimitustyön seurauksena runojen symboliset ilmaukset ovat saaneet kirjaimellisen merkityksen. – Myös C:ssä runojen sisältöä käytetään kirjaimellisesti. Monet viittaukset korostavat naisten hegemonista hallintaa. *Kalevalassa* uhreja ovat naiset, C:ssä siirtolaisina Eurooppaan tulleet naiset. Juuri Kaarle näkee naiset uhreina.

Ristiriitainen asetelma syntyy, kun Kaarle tunnistaa hengenperintönsä väkivaltaiset toimintamallit, mutta käyttäytyy ikään kuin ne eivät koskisi häntä. Kaarle siirtää ne itsensä ulkopuolelle eli heijastaa ne muukalaisten maailmaan kuuluviksi. Samalla romaani kirjoittaa esiin *Kalevalan* patriarkaalisia valta-asetelmia ja näyttää, miten kapea tila naisille on kansallisessa projektissa suotu.

6.3.4 Sammon ryöstö

Kalevalan keskeisintä tarina-ainesta on kalevalaisten ja pohjalaisten välillä käytävä taistelu sammosta. Kalevalaisten johtaja Väinämöinen on tietäjä ja runonlaulaja, kun taas pohjalaisten johtaja Louhi on noita. Kuten Jokinen (1999, 163) asian ilmaisee,

”Väinämöinen johtaa hyvien heimoa, meitä, kun Louhi johtaa pahojen heimoa, niitä toisia”. Kyse on tyyppillisestä dualistisesta maailmankuvasta, joka on myös *C:ssä* keskeinen (länsimaisen miehen tapa) hahmottaa maailmaa.

Kaarlen ajatuksissa sampo symboloi rikkauksia, joita Eurooppa haali siirtomaistaan (*C*, 134; *Kalevala*, 42. runo). Kolonialisoidut kansat rinnastuvat sammon ryöstöön osallistuviin kalevalaisiin, jotka haluavat rikkauksia jauhavan vempaimen takaisin. Eurooppa saa suuhunsa Louhen repliikit. Kun Pohjola ei halua koneesta luopua, miehet ilmoittavat ottavansa sen väkisin: ”Kun et antane osoa, kaiken kantanemme, vienemme venehesemme”.

Pohjolan kostotoimissa toistuu symbolisesti eurooppalaisten kolonisaatio: Louhi lähettää etelään tauteja ja varastaa taivaalta auringon ja kuun, ”jotta maailma olisi pimeä ja kylmä” (*C*, 135). Jälkimmäisen toimen voi tulkita kuvaavan teollistumisen tuomia ekologisia mullistuksia.

Kiinnostavaa on, että Kaarle positioi Euroopan Pohjolaksi, joka *Kalevalassa* edustaa pahaa, vierasta ja feminiinistä – siis sitä, minkä Eurooppa on symbolisesti sulkenut itsensä ulkopuolelle. *C:ssä* tämä Euroopan tukahdutettu puoli on päässyt valloilleen. Naiset ovat aktiivisia, ja kolonialisoidut kansat kolkuttavat ovella vaatien hyvitystä – tai ovat jo murtautuneet sisään.

6.3.5 Kaarlen houreuni

Kun Kaarle katsoo televisiota Siljan asunnossa, hän vahingossa polttaa huumaavan sätkän. Seurauksena on houreenomainen näky, joka luotaa maailman ja Suomen tilaa, mise en abyme -tyyppinen osio, jossa kalevalaiset säkeet säestävät romaanin teemoja (*C*, 359–367).

Kaarle kuvittelee, että tammi kasvaa ulos tv:stä ja levittää lehvänsä huoneeseen (*C*, 360). Kohdassa lainataan säkeitä *Kalevalan* 2. runosta, jossa suuri tammi, Jumalan puu, levittäytyy maan yli ja estää aurinkoa näkymästä. Kaarlen tammi on ”pohjoisen rahapuu”, jonka ”juuret imivät maailman mehun”. Tammi edustaa markkinataloutta, jonka kaatajaksi Väinämöisestä (tai Kaarlestä) ei ole.

Avuksi pyydetään "ve'en väkeä", "tämä tammi taittamahan, puu paha hävittämähän" (C, 361). Kuten *Kalevalassa*, vedestä nousee pienikokoinen mies. Väinämöiseen rinnastuva Kaarle vähättelee miestä ja tämän kykyä kaataa tammi. Vedestä noussut mies taas rinnastuu laittomiin siirtolaisiin, jotka majailevat merten syvänteissä (ks. luku 5.2.1). *Kalevalasta* poiketen Kaarle haluaa estää miehen aikeet, "pysäyttää oudon olion, hallitsemattoman tunkeilijan" (C, 362). Kaarlen mielestä pohjoisten ihmisten piti itse antaa rahataloille uusi muoto ja taltuttaa niiden kasvu. Kaarle siis tuntuu uskovan, että markkinataloutta on mahdollista säädellä tavallisen ihmisen hyväksi. Ajatus jää turhaksi, sillä muukalainen lopulta kaataa puun. Tammen kaatoa kuvaava kohta kiteyttää C:n ajatuksen, että globaalin markkinatalouden ainoa varteenotettava vastavoima on neljäs maailma, joka myös käyttää hyväkseen rahan ja kaupan vapautta (vrt. Rantonen 2003, 295).

Globalisaation repivän hyökkäyksen aikana Kaarlen identiteettiä koetellaan myös toisella tavalla. Samalla kun tammi kasvaa, Kaarle viittaa kahteen myyttiin: "Huone pimeni entisestään eikä kuulunut ketään Medusan päitä katkomaan, Yrjöä lohikäärmettä tappamaan" (C, 361).

Viittauksella Kaarle liittää huoneeseen levittäytyviin lonkeroihin feminiinisen aspektin. Kreikkalaisessa mytologiassa Medusa on naishirviö, joka muuttaa kiveksi kaikki, jotka häneen katsovat. Hirviön surmaa lopulta Zeuksen poika Perseus. Pyhän Yrjön tarussa Yrjö surmaa elintärkeää lähdetä vartioivan lohikäärmeen, joka toimii paholaisen ruumiillistumana. Monissa taruissa lohikäärmeen surma kuvaa henkisesti korkealle kehittyneen ihmisen voittoa hallitsemattomasta luonnosta ja sen voimista (Biedermann 1993, 199). Voi siis tulkita, että Kaarlen tuntemattoman pelkoon liittyy pelko feminiinisyyttä kohtaan. Se on uhkaava tunkeilija siinä missä globaali markkinatalous ja veden muukalainenkin.

Globaali markkinatalous saa Kaarlen houreudessa toisenkin symbolin: härän, joka "polkee Euroopan maahan" (C, 364). Silti "kaikki kansat houkuttelevat härkää, koska luulevat että sen lihasta riittää syötävää". Toisin kuin *Kalevalassa* (20. runo) tämä härkä ei tule Karjalasta vaan Atlantin toiselta puolelta: "Suomen neito tulee vastaan hame korvissa, ja poljettuaan sen härkä asettuu niin että Hämeessä häntä häilyi, pää keikkui Kemijoella" (C, 364). Härälle ei löydy kaatajaa mistään, kunnes "mies

musta merestä nousi, uros umpilainehista”. Taas ratkaiseva käänne tapahtuu, kun merestä nousee muukalainen. Ajatuksissaan Kaarle siis visioi kaksi kertaa saman uhkan (globaali markkinatalous) ja sen ainoan kukistajan (laittomat siirtolaiset tai kolonialisoidut). Kaarle ei tiedä, ”minne merten musta mies hävisi vai jäikö pintaan piileksimään” (C, 365). Hän pelästyy, että Silja on jättänyt hänet syötiksi asuntoon. Kaarlen pelko kuvastaa pelkoa tuntematonta, omia sisäisiä toisiaan, kohtaan.

Seuraavaksi Suomi kokee Kaarlen houreudessa Joukahaisen kohtalon (*Kalevala*, 3. runo). Suomi oli onnistunut maksamaan sotakorvaukset Neuvostoliitolle ja selvinnyt 1990-luvun alun lamasta, mutta taas oltiin ”vajoamassa suohon, vaikka vasta oltiin rämeestä rähmältään noustu” (C, 365). Kansa ulisee armoa ja pyytää ”uuden laulun laulamista, laulua iloisen oodin” (C, 366). Tämä on viittaus Beethovenin säveltämään Friedrich von Schillerin runoon *Oodi ilolle*, jota EU käyttää tunnushymninään.

Kaarlen mukaan Suomen kansa on siis laman seurauksena kypsää kauraa EU:hun. Vakaalle vanhalle Euroopalle ei kuitenkaan kelpaa hinnaksi ”aseet eikä laivat, ei rahat eivätkä lahjapaketoitdut pelotkaan” (C, 366). Sen sijaan Ainot eli Suomen herrojen sisaret saavat toimia pääsylippuna unioniin.

Sawinin (1990, 52–53) mukaan Lönnrot *Kalevalassa* kääntää huomion pois niistä, jotka pettävät Ainon: Joukahaisesta, joka antaa sisarensa Väinämöiselle oman henkensä pantiksi, ja perheestä, joka ei ota huomioon Ainon vastenmielisyyttä vanhaa miestä kohtaan.

Kaarlen ajattelussa tämä raukkamaisuus kirjoittuu esiin, vieläpä niin, että petturina toimii Suomi. Tässä kaupassa nainen toimii jälleen kerran vaihtotavarana, miesten välisenä hyödykkeenä. Ajatuksissaan Kaarle ikään kuin kaksinkertaistaa kansallisen identiteetin kärsimän vahingon. Suomi nöyrytyy EU:n edessä, ja samalla tuodaan esiin *Kalevalan* ”sankareiden” petturuus.

Kaarle assosioi Siljan uhriksi, Ainoksi, joka naitetaan Euroopalle. Silja panee ”kullat kulmillensa” ja ”hopeat hivuksillensa” mutta päättääkin sitten uhmata kohtaloaan: ”Silja riisui jakkupuvun, korkokengät ja hansikkaat, jätti salkun rannalle ja kaatui kalamerehen, alle aaltojen syvien.” (C, 366; *Kalevala*, 4. runo.)

Kolmannen kerran saman houreunen aikana veden alla olevat voimat rinnastuvat Euroopan ulkopuolisiin kumouksellisiin voimiin, ja "Silja oli löytänyt ne, jotka elivät pimeässä" (C, 366). Kun Kaarle vihdoin nukahtaa kunnolla, hän näkee unessaan huiman näyn:

Syvänmerenkalojen lipuessa äänettä ohi hän näki niiden mulkosilmät ja hammasrivistöt. Kun vedenpaisumus oli tullut maan päälle, Nooa ja hänen poikansa, vaimonsa ja miniänsä olivat menneet arkkiin vedenpaisumusta pakoon. Tyttäristä vaiettiin. Arkin kohotessa korkealle maasta Silja oli Nooan tytärten tavoin kalojen kanssa pimeissä syvyyksissä. Lentokalojen törmäillessä kaupunkeihin arkkujen kasat kasvoivat korkealle maasta. Silja oli jättänyt arkin hierarkian. (C, 367.)

Yhtä hyvin voisi sanoa, että Silja oli hylännyt patriarkaalisen järjestyksen, jota niin Nooan arkki, oma suku, Suomi kuin EU:kin romaanissa edustaa.

6.3.6 Viimeinen taisto

Millaisia viitteitä romaani sitten antaa tulevasta? Kaarlen setä ja Siljan eno rinnastuu lopussa Väinämöiseen ja Kaarle taas Marjatan poikaan (C, 468; *Kalevala*, 50. runo). Kyse on neitsyt Marian tarinan sovituksista, jossa Väinämöinen tuomitsee lapsen lähes samoin sanoin kuin setä C:ssä: "Poika maahan pantakohon, marjamättähän sivulle, tahi suolle vietäköhön, puulla päähän lyötäköhön!"

Lönnrotin ajatuksena oli päättää *Kalevalan* pakanallinen aika Jeesuksen syntymään, Väinämöisen tappioon ja kristinuskon voittoon (Järvinen 1999, 146). Kyseessä on murrosvaihe, joka C:ssä kiteytyy vastakkainasetteluna sukupolvien välillä. Kaarlen isä on pettänyt veljensä ja luonut maailmaan uuden sukupolven, joka ei täyttänyt Kaarlen sedän kriteereitä. Uusi jälkeläinen tuomitsee *Kalevalassa* Väinämöisen ja syyttää tätä menneistä rikoksista, kuten Ainon kuolemasta. Suuttunut Väinämöinen uhoaa kuten setä veljelleen: "Annapas ajan kulua, päivän mennä, toisen tulla, taas minua tarvitahan, katsotahan, kaivatahan uuen sammon saattajaksi, uuen soiton suorijaksi".

Kulttuurista maskuliinisuutta uhkuva setä poistuu kuvasta. Uusi aika on koittanut, mutta se näyttää petolliselta valistuksen, suomalaisuuden ja eurooppalaisuuden taakkaa kantavien miesten kannalta.

Romaanin loppukuvassa Kaarle ”killui köyden varassa, kiikkui hiljakseen sumeasti erottuvan maiseman kupeessa”:

Kun Kaarle katsoi merelle päin, merenpinta siinsi etäällä peittäen pinnanalaiset tapahtumat. Katse ei kantanut niin kauas, että olisi nähnyt alueet, joille mitkään laivat eivät ulottuneet vaikka laivat kulkivatkin. Kiipeilijöiden kesken hyväksyttiin, että oman nahkansa pelastamiseksi sai irrottaa kaveria kannattelevan viimeisen köyden. (C, 480.)

7 Kerronnan murtumia

7.1 Kertojan strategiat: ironia ja karnevaali

Veronica Pimenoffin *C* on kerrottu kolmannessa persoonassa. Kaarle on romaanissa havaintojen keskus, kiinteä fokalisoija, jonka läpi kerronta suodattuu. *C*:n analyysissä olen lähtenyt oletuksesta, että muut kuin toisten henkilöahmojen esittämät ajatukset kuuluvat romaanissa Kaaralle. Muut hahmot ovat verrattain läpinäkymättömiä. Kuva heistä muodostuu Kaarlen kautta tai dialogista, joko henkilöiden omasta puheesta tai toisten esittämistä arvioista.

Tulkinnan kannalta ongelmallista on, että romaanissa eri äänet tuntuvat sekoittuvan toisiinsa. Esimerkiksi Kaarle ja Silja puhuvat välillä kuin samaa kieltä, samoin Silja ja Michel.

Kaarle on ristiriitainen hahmo: samalla humaani, itsekäs, turhantärkeä, koskettava, epäluuloinen ja tiedostava. Ristiriitaisuutta lisää juopa Kaarlen ajatusten ja hänen toimiansa välillä. Hän tuntuu tiedostavan sekä globalisoituneen maailman ongelmat että hänen hengenperintönsä rasitteet, mutta tieto ei muuta hänen käyttäytymistään. Kaarle saattaa kritisoida kiihkeään sävyyn esimerkiksi EU:n pakolaispolitiikkaa (*C*, 310), mutta kaikesta tiedostavuudesta huolimatta hän katsoo maailmaa valkoisin silmin ja stereotyyppisten vastakohtaparien kautta. Maailman menosta hän esittää usein humoristisia ja ironisia kommentteja, mutta hän itse tuntuu olevan immuuni niille ja niiden vapauttavalle vaikutukselle.

Pääosa ironisista kommentteista kohdistuu perinteisinä pidettyihin maskuliinisuuden kriteereihin sekä siihen diskurssien rykelmään, jota olen kutsunut hegemoniseksi suomalaisuudeksi. Kyse on tavoista, joilla suomalaisuutta on representoitu. Linaan kolme suoraa esimerkkiä tällaisista kohdista:

Setä halveksi poikia, jotka eivät osanneet edes kaarnalaivaa veistää. Setä oli pienenä poikana tehnyt niitä kokonaisen armadan. Sehän oli syönytkin pettua. [...] Siihen aikaan männyistä riitti ihmisille pettua ja kaarnalaivoja. (*C*, 18.)

Hiihtokilpailusta ei tullut koskaan lusikkaa. Vaikka maassa oli alakoulun hiihtokilpailussa jaettu lusikoita niin että joka keittiön laatikot helisivät, hänellä ei ollut yhtään. Ei niin onnetonta suomalaista, etteikö se kahvikekkereillään pystynyt jatkamaan puolta tusinaa chippendale-hopealusikkaansa lusikoilla, joissa oli kultainen pesä ja varressa roomalainen ykkönen, tai ainakin kakkonen tai kolmonen. Kerran hän oli saanut osuuspankin heijastimen. (C, 26.)

Lettosuon ylitys rankkasateella oli koettelemus. Parin tunnin marssin aikana oli jännittänyt niskaa ja kasvolihaksiakin, niin että päätä särki vimmatusti. Kalle kysyi, että kai te lepäsitte ja joitte kupposen kuumaa. Setä katsoi niin että hän pelkäsi sen lyövän. (C, 167.)

Puhuuko näissä kohdissa vain Kaarle? Ne voi toki tulkita hänen ironian sävyttämäksi tavaksi puhua menneisyydestä, mutta ironinen etäisyydenotto ei sovi yhteen Kaarlen lohduuttoman ja toivonsa menettäneen hahmon kanssa. Nähdäkseni C:n kertoja, joka muuten on kätkeytynyt, on näissä kohdissa läsnä Kaarlen ajatuksissa.

Kertoja tekee pilkkaa niistä varsin vakiintuneista tavoista, joilla suomalaisuudesta on puhuttu. Pilkka kohdistuu edellisiin sukupolviin, jotka ovat määrittäneet hegemonista suomalaisuutta, ja niihin miesten kouluihin, jotka ovat syövyttäneet hegemonisen miehen mallin miehenalkuihin (ks. luku 2.4). Kertoja ilkkuu myös kansallisvaltiota, joka pitää yllä näitä perinteisiä tapoja ja malleja:

Kaarlen sukupolven kohdalle ei ollut tullut taisteluita. Nyt valtiovalta halusi järjestää suomalaisille miehille edes taistelumatkoja. Vanhoja ei näille elämysreissuille kelpuutettu. He saivat tyytyä väriammusleikkeihin metsässä, ja se joka pääsi huipulle sai ajaa panssariautossa töihin. (C, 305.)

Kertojan voi myös katsoa olevan sen omituiselta tuntuvan ristiriidan takana, joka liittyy Kaarlen ajatteluun ja hänen toimintaansa. Kaarle on tiedostava humanisti silloin, kun asiat eivät kosketa häntä henkilökohtaisesti. Hän analysoi Euroopan hegemonista asemaa, sukupolvien välisiä traumoja ja siirtolaiskysymystä mutta muuttuu itsekkääksi kun ongelmat tulevat liian lähelle. Näin käy esimerkiksi silloin, kun Kaarle tajuaa Siljan ystäväpiiriin kuuluvan siirtolaisia. Tästä tiedostavan ja tiedostamattoman ristiriidasta syntyy ironinen vaikutelma, jota romaanin kertoja ohjailee.

Kertoja pilkkaa myös hegemonista eurooppalaisuutta. Se ilmenee muun muassa Catherinen ja Clauden tarinassa, joka *C:n* edetessä alkaa enemmän muistuttaa irvokasta, turvakameran tallentamaa saippuaopperaa. Siljan mukaan Clauden hoitaja on rakastunut koomassa makaavaan mieheen ja haluaisi karata tämän kanssa (*C*, 193–195). Catherine taas kertoo, kuinka oli tehnyt salapoliisityötä selvittääkseen, kuka hänen miehensä rakastajatar oli (*C*, 264–273). Hiljalleen eurooppalainen menestystarina banalisoituu groteskiksi viihteeksi.

Euroopan historiallinen ylivalta kyseenalaistetaan pitkälti karnevalistisin aineksin. Karnevaalin ja kirjallisuuden kielen suhteita tarkastellut Mihail Bahtin (1991, 179–181) erittelee karnevaalin piirteitä, jotka sopivat kuvaamaan myös *C:n* kertojan strategiaa. Bahtinin mukaan elämä on karnevaalin aikana joutunut pois raiteiltaan. Lait, kiellot ja rajoitukset sekä hierarkkinen rakenne on kumottu. Kirjallisuuden karnevalisaatioon kuuluvat myös herjaus, alentaminen ja maallistaminen.

Karnevalistisuutta voi löytää esimerkiksi edellä esitetyistä ironisista kommenteista, mutta se näkyy etenkin juhlallisuuksissa, joita televisio *C:ssä* välittää. Kahvilassa Kaarle katsoo ohjelmaa, jossa juhlistetaan Ranskan viimeisen hiilikaivoksen sulkeutumista Creutzwaldin pikkukaupungissa:

Pistivät pystyyn kuvaelman, ja sitten juhlateltan esiintymislavalle tuotiin viimeinen ranskalaisesta hiilikaivoksesta louhittu hiililohkare. Koko joukkue oli varta vasten mennyt 900 metrin syvyyteen sitä hakemaan, ja nyt se kiidätettiin esiin savun ja musiikin saattamana. (*C*, 289.)

Romaanin lopussa on pitkä jakso, jossa Kaarle katsoo televisiosta Normandian maihinnousun muistotilaisuutta (*C*, 453–471). Jakso rienaa monin tavoin Euroopan sotasotaa historiaa, kansallisvaltioita ja maskuliinista hegemoniaa. Jakson lopussa irvallaan Suomen sotatappiolle, joka vuosikymmenten saatossa muuttui ”häviöstä torjutuksi häviöksi ja sitten torjuntavoitoksi”:

Ensin Helsingin kaduilta hävisivät Popedat väittämästä Neuvostoliiton voittaneen, ja sitten Venäjä viimein ymmärsi lähettää perinteisen sotasääliin myöhästyneenä voittajille: suomalaismiehet saivat vihdoin venäläisnaiset nussittavakseen. (*C*, 471.)

Karnevalisoimalla ylevää ja sitä, mitä perinteisesti on pidetty pyhänä, romaanin kertoja asettuu vastustamaan hegemonista maskuliinisuutta, suomalaisuutta ja eurooppalaisuutta. Kertoja purkaa vallitsevia hierarkioita ja estää romaania lukkiutumasta stereotyyppisiin jaotteluihin. Näin estyy myös se, että romaani uusintaisi vallitsevia valta-rakenteita.

7.2 Postmodernin kaikuja

Pimenoffin *C*:stä löytyy postmodernille kirjallisuudelle ominaisia piirteitä. Se sekoittaa realistiseen kerrontaan utopistisia aineksia, runokieltä ja parodiaa. Romaanin juonta voisi kuvailla Siljan sanoilla elämän hajanaisuudesta: ”Elämä ei ole mikään romaani. Jaksot eivät stemmaa, palaset eivät ole järjestyksessä eivätkä sovi toisiinsa.” (*C*, 132.) *C* sisältää jaksoja, joiden yhteyttä muuhun teokseen lukija joutuu arvailemaan.

Romaanista löytyy myös viitteitä ajallisesta epäluotettavuudesta. Tarinallisesti teos vaikuttaa sijoittuvan muutamaa kesäpäivää. Historiallisten tapahtumien – Ronald Reaganin kuoleman ja Normandian maihinnousun muistopäivän – perusteella tarkka ajankohta on kesäkuun alku vuonna 2004: ”Ronald, joka aina on tainnut näytelmän taian ja avaruuden kilvet ja pimeyden puhkovat soihdut, sinkoaa itsensä taivaaseen kuninkaiden ja kuningattarien kokousta edeltävänä yönä” (*C*, 457).

Ainakin kaksi seikkaa rikkoo tapahtumien ajallista sijoittamista. Toinen on loma, jota Pariisissa vietetään: ”Koko kaupunki on lomalla ja mummuja on kuollut ruuhkaksi asti” (*C*, 374). Lomaa vietetään Ranskassa vasta loppukesästä, ellei tässä sitten ole kysymys juhlapäivistä.

Merkittävämpi epäloogisuus liittyy sanomalehteen, jota Kaarle lukee romaanin alussa hotellissa. Lehden otsikot kertovat Euroopan hiili- ja teräsyhteisöstä: ”Euroopan hiili- ja teräsyhteisö tulee tänään tiensä päähän”, ”Euroopan yhdentymisen 50 vuotta sitten aloittanut EHTY perustettiin lopettamaan sodat Euroopasta” (*C*, 13). Oikeasti Euroopan hiili- ja teräsyhteisö tuli tiensä päähän jo 23. heinäkuuta 2002. Kaarle itse kyseenalaistaa ajan kulun ja järjestyksen:

Näihin Ranskan kuukausiin tuntui mahtuvan parin vuoden tapahtumat. Kuin aika olisi puristettu kokoon isolla kompressorilla. Siinä rutatessa järjestykset menivät sekaisin ja kerrostumat epäjärjestykseen. Tuntui tukalalta. (C, 387.)

Romaanin nimi *C* virittää pelin, jossa panoksena on myös vakaa identiteetti. Kaarle katselee Catherinen ja Clauden monogrammia CC ja tajuaa, ettei c-kirjaimella ole omaa äännettä:

Riippui kielestä ja naapurimerkistä, miten se äännettiin. [...] C:tä ei ollut puhutussa kielessä, vain kirjoituksessa. C ei ollut luontoa, se oli pelkkää kulttuuria. Se ei ollut mitään itse, se vain edusti toisia. (C, 61.)

C on siis jotain häilyvää, joka tuotetaan yhä uudestaan ja jonka merkitys riippuu erosta. Kirjain muistuttaa eron merkityksestä merkitysten ja täten myös kulttuurin tuottamisessa. Kieli koostuu merkitseivistä merkeistä, ja representaatio yhdistää kielen merkit ja merkitykset kulttuuriin (Jokinen 2003, 25).

Myös kaikki identiteetit riippuvat erosta. Esimerkiksi 'mieheys' saa merkityksiä 'ei-mieheyden' kautta, joksi kulttuurissamme nähdään 'naiseus'. Identiteetit tuotetaan, tehdään ja kerrotaan. Rakennusaineina toimivat niin muistot, kertomukset, fantasiat kuin myytit. (Lehtonen 1995, 23–24.)

C tuo näkyväksi näitä identiteetin rakennusaineita ja samalla se hylkää valistuksen perua olevan ajatuksen vakaasta identiteetistä. Globalisoituneesta postmodernista maailmasta ei löydy pysyvää, myös identiteetit häilyvät ja hajautuvat. (Ks. luku 2.6.)

Identiteetin epävakautteen liittyy totuuksien kyseenalaistaminen ja kokemusten subjektiivisuus. Viittasin jo aiemmin siihen, että hämähäkin seitin kutominen toimii allegoriana kirjoittamiselle (ks. luku 5.1.3). Ajatusta voi laajentaa niin, että jokainen ihminen kutoo oman seittinsä. Kuten Catherine sanoo: "Jotain on tehtävä, ettei kaikki hajoaisi. Kertominen pitää minut kasassa." (C, 284.) Kertominen on myös identiteetin kertomista. Kaarle miettii:

Tapahtumista on erilaisia kertomuksia. Ja erilaista vaikenemista. Jokainen valitsee sen, mikä pitää kasassa. Jokainen haluaa hyväksyä itsensä ja kaipaavat muitten hyväksyntää. (C, 284.)

Muistojen häilyvyys tulee romaanissa esiin Kaarlen ja Siljan välisissä keskusteluissa. Serkukset muistavat lapsuuden tapahtumat eri tavalla. Esimerkkinä toimii kertomus nuoren Kaarlen hautautumisesta koksikasaan (C, 141–142), josta molemmilla on eri käsitys, ja lisäksi sukupuolittunut sellainen. ”Sinä muistat taistelun, minä jälkihuollon ja siivouksen”, Silja toteaa. Kaarle ja Silja muistavat eri tavalla myös sedän / enon. Molempien elämää varjostanut hahmo saa monenlaisia, alati muuntuvia merkityksiä. Hahmo laajenee symboloimaan sekä universaalia sankaruutta että pahuutta.

C itse kyseenalaistaa tuottamansa merkitykset. Lukijalle vihjataan, että kaikkea ei välttämättä pidä ottaa todesta: ”Jos yksinäisyyttä jatkuisi, hän [Kaarle] joutuisi ehkä hallusinaatioiden valtaan” (C, 13). Kertoja ei epäluotettavuuden merkkejä vahvista tai kumoa. Loppujen lopuksi herää kysymys koko Kaarlen olemassaolosta. Hän itsekkin myöntää olevansa osoitteeton mies: ”Ei tullut mistään, ei mennyt mihinkään, ei viipynyt, ei ehkä ollut olemassakaan” (C, 201).

8 Lopuksi

Tutkielman otsikko ”Puolustus on pettänyt” viittaa Veronica Pimenoffin romaanin *C* maailmaan, jossa miesten valta-asema on joutunut hyökkäyksen kohteeksi.

Miesten kohtaloksi on koitunut valistusajka, joka korosti järjen ja tiedon merkitystä. Valistus tuotti kielen, jossa ylistettiin eurooppalaisen yhteiskunnan ylivertaisuutta, edistyneisyyttä ja rationaalisuutta, ja rakensi käsityksen vakaalla identiteetillä varustetusta subjektista, jolle niin luonto, toiset ihmiset kuin omat tunteet olivat objekteja. Tämä subjekti on leimallisesti maskuliininen subjekti.

Päähenkilönsä Kaarlen kautta *C* kuvaa maailmaa, jossa maskuliininen identiteetti on menettänyt vakaan pohjan ja joutunut epäilyn kohteeksi. Valistuksen diskurssissa pystytetyt muurit eivät pysy pystyssä.

Ulkopuolelle suljetut, naiset ja ei-länsimaalaiset, ovat kontrollissa, mikä tuodaan esiin myös allegorisesti. Naiset rinnastuvat hämähäkkiin, saalistajaan, joka luo nahkansa uudelleen monta kertaa. Laittomia siirtolaisia *C*:ssä symboloivat syvänmeren kalat. Vakaaksi miellettyä maskuliinista identiteettiä horjuttaa myös globaali kapitalismi. Romaanin maailmassa hallitsevat ne, jotka pysyvät liikkeessä. Kaarle, joka tarkkailee vain itseään, on tuhoon tuomittu.

C:n maailma rakentuu eri polarisaatioiden kautta. Vastakkain on asetettu mies / nainen, valkoinen / musta ja Eurooppa / muut maanosat. Dualistinen tapa katsoa maailmaa kuuluu romaanissa Kaaralle, joka on läpi romaanin kiinteä fokalisoija, havaintojen keskus. Teos ei kuitenkaan sorru uusintamaan valta-asetelmia – se pikemminkin osoittaa, miten kohtalokkaaksi meihin ja muihin jaotteleva diskurssi on koitunut länsimaisille miehille.

Romaani purkaa sekä maskuliinisuuteen, suomalaisuuteen että eurooppalaisuuteen liittyviä merkityksiä. Kansakunnan rakentaminen on ollut maskuliininen projekti, ja tästä seuraa, että kulttuurinen katseemme on monessa kohdin yhteneväinen patriarkaattisen katseen kanssa. *C* tuo kriittisesti esiin niitä diskursseja, joilla kansalaisia ja miehiä on Suomessa kasvatettu. Hegemonisen suomalaisuuden ja

maskuliinisuuden diskurssit havainnollistuvat Kaarlen ja tämän sedän suhteen kuvauksessa sekä Kaarlen ajatuksissa suomalaisuudesta. Kaarlesta itsestään muodostuu EU-ajan Suomen allegoria: hän on eksynyt Euroopan ytimeen vain havaitakseen, että onkin kadottanut suuntansa.

Kansallisuuden kertomusta puretaan myös intertekstuaalisin viittauksin. Lainaukset *Kalevalasta* tuovat kyseenalaistavassa valossa esiin kansalliseepoksen motiiveita ja valta-asetelmia: väkivaltaisen mieskulttuurin ja naisten hegemonisen hallinnan. Samalla romaani purkaa sankarillista käsitystä hegemonisesta suomalaisuudesta.

Kaarlen henkinen tyhjiö peilautuu C:ssä Suomen ja koko Euroopan ”ansiokasta” ja ”sankarillista” menneisyyttä vasten. Kaarle kokee itsensä riittämättömäksi, koska hän ei ole saanut tilaisuutta tehdä historiaa edellisten sukupolvien lailla. Romaani irvailee miesten keinoille uusintaa maskuliinisuuttaan.

Euroopan unioni näyttäyty konservatiivisena linnoituksena, jonka tarkoituksena on säilyttää ja vaalia ajatusta suurmiesten luomasta yhtenäisestä imperiumista. Mutta todellisuus näyttäyty toisenlaisena: koomassa makaavasta Claudesta ja kliinisestä sairashuoneesta turvatalossa muodostuu nyky-Euroopan vertauskuva.

Lähteet ja kirjallisuus

Tutkimuskohde

PIMENOFF, VERONICA 2005 *C*. Helsinki: Tammi.

Muu kaunokirjallisuus

LÖNNROT, ELIAS 1999 [1849] *Kalevala*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

PIMENOFF, VERONICA 1965 Proosateksti (nimeämätön) antologiassa *Ryhmä 65*. Toimittaneet Erkki Impola, Väinö Kirstinä, Veijo Meri, Pentti Saarikoski ja Juha Virkkunen. Helsinki: Tammi.

PIMENOFF, VERONICA 1970 *Pohjoiset pelit* (lyhenne *PP*). Helsinki: Tammi.

PIMENOFF, VERONICA 1999 *Maa ilman vettä* (lyhenne *MIV*). Helsinki: Tammi.

RUNEBERG, J. L. 1992 [1848, 1860] *Vänrikki Stoolin tarinat*. Jyväskylä – Helsinki: Gummerus.

Lehtihaastattelut ja kritiikit

ANTTONEN, HELENA Hiilenmustaa humanismia [kritiikki *C*] – Etelä-Saimaa 17.1.2006.

KURIKKA, KAISA Etsimessä lisenssi elämän formaatille [kritiikki *C*] – Turun Sanomat 26.8.2005.

SOIKKELI, MARKKU Vain muutaman sammakon tähden [kritiikki *MIV*] – Satakunnan Kansa 19.12.1999.

SÄNTTI, MARIA Köyhien ja rikkaiden sota [kritiikki *MIV*] – Nuori Voima 1/2000.

TALLIMÄKI, JOUKO Kovat aseet esillä [kritiikki *Risteilijät*] – Etelä-Suomen Sanomat 17.12.1995.

TARKKA, PEKKA Uljas romaani ja maailman suuret kysymykset [kritiikki *MIV*] – Helsingin Sanomat 17.11.1999.

TARKKA, PEKKA Roiston loistosta rupatellen [kritiikki *C*] – Helsingin Sanomat 24.8.2005.

TUOMINEN, MAILA-KATRIINA Enemmän kuin ajankuva. Aikamerkki [kriitikki *Loistava Helena*] – Aamulehti 11.11.1984.

TUOMINEN, MAILA-KATRIINA Uusi maailmanjärjestys terrorismista? [kriitikki *MIV*] – Aamulehti 18.11.1999.

VARIS, TUULA-LIINA Veronica Pimenoff vetää maailman esiin C:n aukosta. – Kirjailija 3/2005.

VIHANTO, JOHANNA Tuhkaa ja timantteja [kriitikki *C*] – Uutispäivä Demari 4.10.2005.

VUORI, SUNA Vain ratkaisematon kiehtoo – Anna 31/2005.

Muu kirjallisuus

ALASUUTARI, PERTTI – RUUSKA, PETRI 1999 *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

APO, SATU 1998 Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. – *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Toimittaneet Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.

BAHTIN, MIHAIL 1991 *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suomentaneet Tapani Laine ja Paula Nieminen. Helsinki: Orient Express.

BIEDERMANN, HANS 1993 [1989] *Suuri symbolikirja*. Suomentanut ja toimittanut Pentti Lempiäinen. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

BRITTAN, ARTHUR 1989 *Masculinity and Power*. Oxford – New York: Basil Blackwell.

DYER, RICHARD 1993 *The Matter of Images. Essays on representations*. London – New York: Routledge.

EASTHOPE, ANTONY 1992 [1986] *What a Man's Gotta Do. The Masculine Myth in Popular Culture*. London – New York: Routledge.

FOUCAULT, MICHEL 2000 [1975] *Tarkkailla ja rangaista*. Suomentanut Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.

GORDON, TUULA – LAHELMA, ELINA 1998 Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. – *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Toimittaneet Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.

GORDON, TUULA 2002 Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino.

GORDON, TUULA – KOMULAINEN, KATRI – LEMPIÄINEN, KIRSTI 2002 Johdanto. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino.

HALL, STUART 1999 *Identiteetti*. Suomentanut ja toimittanut Juha Herkman ja Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

HERKMAN, JUHA – JOKINEN, ARTO – LEHTIMÄKI, MARKKU 1995 Vanhan Aatamin uudet vaatteet. – *Aatamin puvussa. Liaanilla Hemingwaysta Königiin*. Toimittanut Mikko Lehtonen. Tampere: Tampereen yliopisto, yleinen kirjallisuustiede, julkaisuja 28.

HOBSBAWM, ERIC 1994 [1992] *Nationalismi*. Suomentaneet Risto Kunnari, Jari Sedergren ja Jussi Träskilä. Tampere: Vastapaino.

JOKINEN ARTO 1999 Naisia tohtori Lönnrotin leikkauspöydällä. – *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*. Toimittaneet Seppo Knuuttila, Tarja Kupiainen ja Ulla Piela. Helsinki: SKS.

JOKINEN, ARTO 2000 *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.

JOKINEN, ARTO 2003 Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen. – *Yhdestä puusta. Maskulaarisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Toimittanut Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press.

JÄRVINEN, IRMA-RIITTA 1999 Marjatta. – *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*. Toimittaneet Seppo Knuuttila, Tarja Kupiainen ja Ulla Piela. Helsinki: SKS.

KANTOKORPI, MERVI 1990 Proosan runousoppia. – *Runousopin perusteet*. Muut tekijät Pirjo Lyytikäinen ja Auli Viikari. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

KOMULAINEN, KATRI 2002 Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhlissa. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino.

KOSKELA, LASSE – ROJOLA, LEA 1997 *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: SKS.

KOSONEN, PÄIVI 1996 Subjekti. – *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toimittaneet Anu Koivunen ja Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino.

- KYLMÄNEN, MARJO 1994 Johdanto. – *Me ja muut. Kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Toimittanut Marjo Kylmänen. Tampere: Vastapaino.
- LEHTONEN, MIKKO 1994 *Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600–1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*. Tampere: Vastapaino.
- LEHTONEN, MIKKO 1995 *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere: Vastapaino.
- LEHTONEN, MIKKO 1999 Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. – *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Toimittanut Arto Jokinen. Tampere: Tampere University Press.
- LEHTONEN, MIKKO 2004 Johdanto: Säiliöstä suhdekimppuun. – *Suomi toisin sanoen*. Muut tekijät Olli Löytty ja Petri Ruuska. Tampere: Vastapaino.
- LÖYTTY, OLLI 2005 Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. – *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Toimittaneet Laura Huttunen, Olli Löytty ja Anna Rastas. Tampere: Vastapaino.
- MÄKELÄ, ANNELI 1989 Holhokista kansalaiseksi. – *”Sain roolin johon en mahdu”. Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toimittanut Maria-Liisa Nevala. Helsinki: Otava.
- NAGEL, JOANE 2005 Nation. – *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. Toimittaneet R. W. Connell, Jeff Hearn ja Michael S. Kimmel. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage.
- NIEMI, JUHANI 1980 *Kullervosta rauhan erakkoon. Sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansanrunoudesta realismiin sukupolveen*. Helsinki: SKS.
- OJAJÄRVI, JUSSI 2006 *Supermarketin valossa. Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa ”Supermarket”*. Helsinki: SKS.
- OLLILA, ANNE 1990 Politikoiva vaimo on miehelle kauhistus. J. V. Snellmanin perhekäsitys. – *Naistutkimus* 4 / 1990, s. 25–34.
- PALMU, TARJA 2002 Suomalaisuus, isänmaa ja äidinkieli. – *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Toimittaneet Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino.
- RANTANEN, PÄIVI 1994 Hevosenkaltainen kansa. Suomalaisuus topeliaanisessa diskurssissa. – *Me ja muut. Kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Toimittanut Marjo Kylmänen. Tampere: Vastapaino.
- RANTANEN, PÄIVI 1997 *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: SKS.

RANTONEN, EILA 1999 Länsimaisten kuvien rotunaiset. – *Rotunaisia ja feminismejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Toimittaneet Jaana Airaksinen ja Tuula Ripatti. Tampere: Vastapaino.

RANTONEN, EILA 2003 Nais-Eurooppa, nais-Afrikka ja maailmantila Veronica Pimenoffin teoksessa *Maa ilman vettä. – Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Toimittaneet Pirjo Ahokas ja Lotta Kähkönen. Turku: Turun yliopisto, taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A, n:o 52.

RUOHONEN, VOITTO 1999 Kirjallisuus ja arvokriisi. – *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toimittanut Pertti Lassila. Helsinki: SKS.

SAWIN, PATRICIA E. 1990 Kalevalan naishahmot Lönnrotin hengentuotteina. – *Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista*. Toimittaneet Aili Nenola ja Senni Timonen. Helsinki: SKS.

SEGAL, LYNNE 1990 *Slow Motion. Changing Masculinities, Changing Men*. London: Virago.

SEIDLER, VICTOR 1989 *Rediscovering Masculinity. Reason, Language and Sexuality*. London – New York: Routledge.

SEIDLER, VICTOR 1994 *Unreasonable Men. Masculinity and Social Theory*. London – New York: Routledge.

SIKALA, ANNA-LEENA 1996 Suomalaisuuden tulkintoja. – *Olkaamme siis suomalaisia*. Toimittaneet Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. Helsinki: SKS.

SIPILÄ, JORMA 1994 Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. – *Miestä rakennetaan maskuliinisuuksia puretaan*. Toimittaneet Jorma Sipilä ja Arto Tiihonen. Tampere: Vastapaino.

TARKKA, PEKKA 1984 *Sanat sanoista. Arvosteluja ja kirjoituksia 1957–1984*. Helsinki: Otava.

TARKKA, PEKKA 2000 *Suomalaisia nykykirjailijoita*. Kuudes laitos. Helsinki: Tammi.

TURNER, BRYAN 1987 A Note on Nostalgia. – *Theory, Culture & Society, volume 4*. London: Sage.

TURUNEN, ARI 1998 Suomi Euroopan maantieteessä. – *Kansallisvaltion kielioppi*. Toimittanut Marja Keränen. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, n:o 28.

Painamattomat lähteet

JÄRVI, ANTTI 2001 Sammakko-symboliikka ja nainen Veronica Pimenoffin teoksessa *Maa ilman vettä*. Suomen kirjallisuuden seminaariesitelmä. Tampereen yliopisto.

SYRJÄ, SIRPA 2004 Vapauttava ja vangitseva kerronta Veronica Pimenoffin romaanissa *Maa ilman vettä*. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

SÄINIÖ, PÄIVI 2002: Pelissä koko maailma. Naiset ja eettiset kysymykset Veronica Pimenoffin romaaneissa *Loistava Helena* ja *Maa ilman vettä*. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.